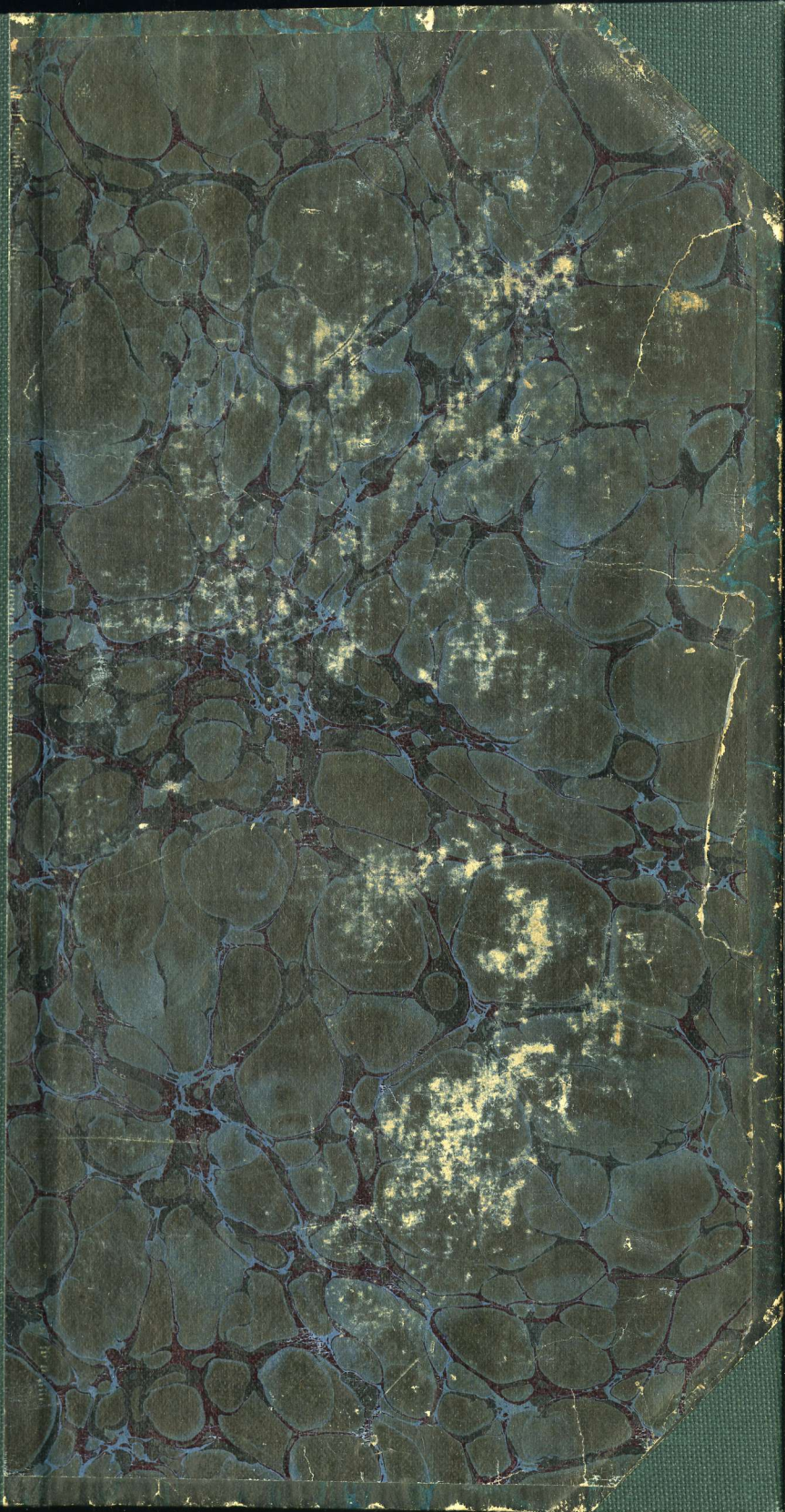

Politikai
röpiratok.

32.

32
231
469
55

„HEROSTRATIADÁK.”

FELELET

ARISZTIDESZNEK

AZ

„ÖNBIRÁLATRA” ÉS „POLGÁROSODÁSRA.”

IRTA

KEMPELEN GYŐZŐ.

Hogy minden időben volt, van s lesz is panasz, természetes, de igen különbözik a javítani kívánástól. Amaz magával, embertársaival, egyszóval mindennel való elégedetlenségből foly s többnyire alacson haszonkeresés vagy romlott sárepe nyavalyája. Ennek pedig embertársaihoz, hazájához s a tökéleteshez vonzó szeretetből ered és szebb lelkek sajátja. Széchenyi István „Hitel.”

Szerző tulajdona.

3.

NAGY-VÁRAD,

NYOMATOTT TICHY ALAJOS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1862.

DE BALLAGI GÉZA.

BEVEZETÉS.

Nem a vezérkedés viszketege, nem is az olcsó népszerűség utáni vágy véteti kezembe a tollat, hogy Arisztidesz két röpiratáról tüzetesebben szóljak a nagyobb közönséghez; mélyen érzem szükségét annak, hogy cáfolat nélkül, nyomtalanul ne merültek légyen föl sorainkban e sajnálatos irodalmi jelenségek.

Nem hiszem, hogy csak egy is legyen a szilárd jellemű hazafiak sorában, kit epével lehessen méz helyett meggyőződésétől eltántorítani; nem akarom fölteni, hogy egyetlenegy kétségbeesve összecsapja kezét feje fölött s erkölcsi vesztünkön jajgasson Arisztideszszel, ha röpiratait végig olvasta kellő figyelemmel; de van két ok, mely fölszólalásra kész.

Egyik az, hogy nem minden halandót áldott meg a természet akár anyagilag acél idegekkel, akár szellemileg oly jellemerővel, hogy, ha csak rövid időre is a hazafájdalom palástjába burkolt keserű és fondor roszakarat meg ne tántorithassa; a másik, hogy régi közmondás szerint a hallgatás megegyezést jelent, s nem válnék sem dicséretünkre, sem örömünkre, ha akár idegen ajku testvéreink a hazában, akár nem testvéreink a haza határain túl azt hinnék és hirdetnék, hogy Arisztideszben emberünkre találva, méltatlanságait, rágalmait elhallgattuk, vagy, mert igazságukról meggyőződve, ellentmondani nem tudtunk,

vagy, mert a cáfolatra érvekkkel nem bírva, nem volt bátorságunk.

Jól tudom azt, hogy akárhány avatottabb tolla van irodalmunknak, mely sokkal jobban, tüzetesebben, nagyobb meggyőző erővel, az ellenérvek csattanósabb, hatásosabb egymásra halmozásával tudná tárgyalni Arisztidesz szelleme korcsszülötteit; ám tekintetbe kell vennem, hogy a nagyobbak nagyobbak vannak elfoglalva, és ha a pompás palota építőjének fényesek érdemei, a homlokzat előtti virágágy csak úgy lesz méltó a nagy épülethez, ha a szerény kertész nem csak megkapálja és öntözi, de a föl-föltünedező gyomot is tehetsége szerint irtva, szűkebb körü köteleességét teljesíti.

Barátim tanácsára adom a nagy közönség kezébe e sorokat, melyeknek töredékei jobb irányu lapjaink egyikében, másikában már napvilágot láttak azon szűkebb körben, melyet helyi körülményeik szabnak eléjük.

Elhagytam belőlök a fölöslegest; megtoldottam a gondolatfutamban feledett szükségest; bővítettem annyival, mennyi egyegy lap szűk keretében nem foglaltatott helyet.

Elismerést sem nem várok, sem nem érdemlek azért, hogy a rágalom ellen az igazság mellett szót emeltem; csupán a gyomirtó, hernyópusztító kertészlegény köteleességét teljesítem.

A hangot illetőleg, ha valaki honfitársaim közül erősnek találná, szolgáljon mentségemül az, hogy még a hófehér galambot selyemkeztyűvel is megcirógatjuk, a vastag bőrű bivalyt bicskával kell üsztökélnünk.

A szerző.

I.

„Herostratiadák.“

Rég veri már a magyart a teremtő!

A tatárjárást a török iga követte, ezt más egyéb még nagyobb bajok.

Mai napság sem a tatár nem dül hazánkon, sem a török lova nem oltárainkat tekinti jászolul, hogy jóllakjék róluk; ma már anyagi nyomorunkat a tűz, az árvíz, a jégeső, a sáska, a marhavész és az oktalan röpiratok szaporasága okozza.

Kettő van előttünk azon szellemi szappanbuborékok közül, melyek a pajkos utczagyerkőcz játszadozásához hasonlóan repülnek a légbe, hogy nyom nélkül szétpattanjanak s legfőlebb annak okozzanak némi kellemetlenséget, kinek röptében arczát beszenyneyezik.

Cimök „Önbirálat“ és „Polgárosodás“, mindkettőt írta Arisztidesz, ki a politikai ugorkafa tetejére kapaszkodásnak új nemét találta föl az által, hogy neki megy ennek a jó magyar nemzetnek s számitva részint az agyonhallgatás kinzó, de fájdalom dívó elvére, részint bizonyos kérdések „ne nyulj hozzám“ voltára, mind politikai, mind erkölcsi, mind társadalmi tekintetbe, rágalmaz eddig nem látott és nem hallott

módon és irányban mindent a legszentebbtől a legkegyeltebbig.

Az agyonhallgatás egyáltalán nem tartozik elveink közé; a szólás vagy írás szabadságát nem kívánjuk megvonni senkitől; de szükségesnek tartjuk a jónak ajánlását, a rossznak, veszedelmesnek ostorozását.

Veszedelmesnek tartjuk pedig az új röpiratokat minden tekintetben, mert rossz akarattal rágalmaznak, hazugságot hazugságra halmaznak, szennyökkel bemocskolják a legtisztábbat is, s mi legrosszabb, elcsüggesztik a legjobb akaratot, zsidbasztják a legigazabb fölbuzdulást.

Valóban a bátorságnak nagyon gyanus neme kívántatik ahhoz, hogy oly ember, ki épen e röpirataiban minden lépten-nyomon tudatlanságának adja bizonyítványát, tájékozatlanságáról tesz tanuságot, fel-fujt képpel rontson neki egész nemzetének épen most, midőn a sajtó a kérdések érdemleges részére meg nem felelhet neki s a közönséget a lényegre nézve fel nem világosíthatja.

Ha van a szellemi küzdtéren egy és más, minek hallgatással mellőzését helyeselni nem, de elnézni lehet, úgy Arisztidesz röpiratai nem e rovatba tartoznak.

Azt kérdezzük, mielőtt megismertetnénk egész undokságában a könyvet, Arisztidesz urtól, miért épen most, miért nem előbb fedezte fel a magyar nemzet hibáját, vagy ha már előbb tudta, miért nem akkor fogott a heróstratesi dicsőségbe kapaszkodáshoz, mikor felelhetünk volna a legfontosabb kérdésekre, melyekre most nem felelhetünk.

Miért nem akkor állt elő vádjaiival, ráfogásaival

rágalmaival, szitkozódásaival, mikor még a jobblétre szenderült „Csatár“ életben volt, hogy ennek derék. markos tollu szerkesztője Vajda János érdeme szerint megdorgálhatta volna; ugyanazon tollal, mely a röpiratnak irányával egészen ellenkező cikkeket szolgáltatott a „Csatár“ olvasóinak.

Miért nem akkor hangoztatta szavát az ázsiai oroszlánság és mammuthmamelukság ellen, midőn ő maga csörtetett végig legpengőbb sarkantyúval Pest utczáin és az ő kalapjának árvalányhajbokkrétája legközelebb állott az éghez?

Miért nem akkor gunyolta a szózaténeklő hazafiakat, a megcsontosodott táblalírákat, midőn ő maga is azok sorában állott, kik nem tartották sem gyálatnak, sem gyávaságnak. ha nagy költőnk lelkes szavait ismételik?

A roszakaratu epevérőség az ingoványhoz hasonló: előbb csak egy lábával lép bele a nádiveréb után kapaszkodó tapasztalatlan, azután a másikkal; a harmadik lépésnél deréki, a hatodiknál nyakig van a mocsárban, s ha még egy lépést tesz csak, menthetlenül elveszett.

Egyik legfőbb nem is hibája, hanem bűne Arisztidesznek, hogy minden lépten nyomon oly nagy névre hivatkozik, melynek nem érdemli, hogy árnyékában megálljon.

Nagy Széchenyink, ha tudta volna, hogy üdvözülése után ily törekvések cégéreül használják fel minden igaz hazafi előtt szent nevét, talán inkább egy betűt sem ír, minthogy az ivadék félrevezetésére, bártortalanítására szolgáljanak szavai.

Széchenyi ébresztett, éltetett, nemesített, nem csüggesztett, nem rontott, aljasított.

Ha látnoki szelleme úgy látja a dolgokat, mint ma állnak az Arisztidesz-féle röpiratok szellemében, nem írja vala a „Hitel“-ben: „Ki a közönségnek használni akar, legelső kötelessége magáról egészen elfeledkezni“; hanem bizonyosan megírja irányadásul Arisztidesznek, hogy ki a közönségnek használni akar, annak soha és semmi körülmény közt nem szabad magáról megfeledkeznie.

Visszatérve az agyonhallgatási eljárásra, ez ily esetekben kétszeres hátránnyal jár.

Egy az, hogy az önhittségben nem annyira orosz-lánilag mint gyarlóbb állatként tulbizott, tultelt szerző azt hiszi, senkisem képes aranymondait megczáfolni; a másik, ennél sokkal rosabb, hogy a közönségben is akadhatnak számosan ugyanezt hívók.

Az ugynevezett agyonhallgatásnak két oka lehet; egyik a szégyen, másik a megvetés.

Szégyenelhetjük, hogy ily gyümölcsöt is termett irodalmunk lombkoronás fája; akinek tetszik megvetheti a kakukmadarat, mely saját fészket a helyett hogy tisztítaná, még jobban beszennyezi; a hallgatás ily vakmerő támadások ellen mindenesetre kényelmes vége a dolognak, de nem célravezető.

Ha tőlünk függene, megadnánk minden embernek a szólás szabadságát akár a tudomány, akár a politika, akár a társadalmi kérdéseket illetőleg; vagy igazat mond, helyest és érdekest, vagy nem igazat és helytelent vagy épen selejttest.

Az első esetben meghajlunk előtte; a másodikban megcáfoljuk, a harmadikban hallgatással mellőzzük.

Ha már most ezen arisztideszi műveket kezünkbe véve, gondosan végig olvassuk, úgy vesszük észre,

hogy van bennök, bár igen kevés igaz is; minden esetre legtöbb bennök a nem igaz, vagy hogy udvariasabbak és a polgárosult névre méltóbbak legyünk Arisztidesznél, a balfogalom, téveszme és hamis következtetés, végre tengere a tudatlanságnak az egy-egy deszkaszálikint a habokon tévedező eszme körül.

Arisztidesz feljajdul a kiméletlen modor ellen, mellyel az „Önbírálat“ért őt a névtelent, megtámadták egy és más oldalról; feljajdul akkor, midőn ő a névtelenség álcája alatt a legnagyobb kiméletlenséggel rohanja meg a nemzetet úgy, mint az egyeseket.

Aki maga nem kimél, annak nincsen kiméletre joga, s csakugyan mammelukmammuth észjárás kell ahhoz, hogy két röpirata után bárkitől kiméletet várjon vagy épen követeljen.

Az „Önbírálat“-ban még találtuk itt ott legalább nyomát a jóindulatnak; ám a második röpirat tartalma e nyomot is elmosta végképen; mert ki a „Polgárosodást“ meg tudta írni úgy amint meg van írva, azt az „Önbírálat“ írásánál sem vezethette jóakarát.

A jóakarathoz, mikor szigorun ír, megvan határa, léteznek olyatén körvonalai, melyeken túl egy lépés roszakarattá változtat minden törekvést.

A két művet együtt véve, úgy mint előttünk fekszenek, elmérgesedett kelevénynek mondhatjuk az irodalom terén, olyannak, melyet a hallgatás langyos burogatásával el nem enyészteszhetünk.

Ki kell vágnunk vagy égetnünk a cáfolat és megtorlás tüzes vasával, nehogy tovább terjedjen, nehogy ragadós nyavalyává válván, másokat is befekélyezzen.

Ha volt Arisztidesznek annyi bátorsága kimondani a lomhaság, gyávaság, pulyaság, műveletlenség,

korhelység vádját egy egész nemzetre, saját nemzetére, legyen ereje elviselni a visszatörést s ne jajduljon fel nyakonütött pajkos gyerkőcze módjára, midőn — hogy a legszelidebben szóljunk — tévedéseit és tudatlanságát szemére lobbantják, s ne hivatkozzék névtelenségének vértjére, mellyen át, legalább a nyilvánosság előtt senki sem hatott.

Jegyezze meg magának, hogy a névtelenség feljogosít ugyan kellemetlen igazságok elmondására; de ha ezek tévedésen vagy épen epevérü rosz akaraton alapszanak, nem véd a megítéltetéstől.

Arisztidesz személyével semmi bajunk, kilétéhez semmi közünk; névtelenségének álarca mögé furakodni nem törekszünk; csupán állításai ellen van kifogásunk, s ha ezek védelmére újra egy röpiratparipára ülve, sorompóba kíván lépni ellenünk, a személyeskedést kivéve, mely az irodalmi téren mindig a gyávasággal határos, szívesen állunk eléje a küzdelemre.

II.

„Önbírálat.“

Ezt a szellemi kotyvasztékot Lipcsében nyomták, ha igaz, mi a boritékon és címlapon áll; pedig bátran, minden aggodalom nélkül nyomhatták volna akár Budapesten, akár Szilas-Bolhásón, csak a címlapon „Önbírálat“ helyett „Nemzettrágalom“-nak kelene állani.

Van a gőgnek a pöffeszkedésnek egy báránybőrös neme, mely azt állítja magáról, hogy hiszen én is hibás vagyok, de még sem oly igen nagyon, mint minden más ember, eszerint nekem, a legkevésbé hibásnak tisztem. hogy a többit leczkézzem, javítsam.

A kezünknel lévő röpirat elején egy második Mózeset várunk, ki forrásokot nyit majd a szomszédhozó sokaságnak s találunk jajveszéklő Illést, ki hazája pusztulásán. végveszélyén nyavalyog.

Az egész 115 oldalos mű rövid veleje a következő: Hátra vagyunk a politikában, a gazdaságban, iparban és kereskedelemben, hátra az irodalomban és művészetben. Korhelyek vagyunk kisebb nagyobb mértékben a társadalom minden rétegében; dolgozni, menekülni, szerezni nem tudunk vagy nem akarunk, de annál jobban pazarolni. Tudományos, poli-

tikai és szépirodalmunk nem sokkal ér többet magánál a társadalomnál. Az egyes osztályok olvadjanak össze, minden osztály tanuljon és szeressen munkálkodni. Iparkodjunk önismeretre jutni s lássuk, hogy mi vagyunk a legutolsó nemzet Európában.

Ez a tudat ösztönözzön haladásra, munkára, műveltségre.

Valóban főséges tárgy a kidolgozásra, ha avatott kéz vezeti szerző tollát.

Sok szomorú igazság ildomos megmondására nyílik alkalom annak, ki nemzete hibáit észszel és a műveltség mérsékletével ostorozza.

A szóban forgó röpirat szerzője nem így tesz; hanem mivel szereti a képes beszédet, mi is képleg mondjuk meg neki, úgy cselekszik, mint a ki föl akarja ébreszteni szendergő barátját s a helyett hogy legfőbb is ökölrel ütné oldalba, fejét vágja be fokossal.

Az egész művön nem ömlik el a rend és nyugalom azon jellege, melyet minden oktatótól, de különösen oly embertől követelhetünk, ki egész népet akar tanítani.

Nem a lángész hatalmas röpte, mely sujtva ébreszt, korholva meggyőz, büntetve javít; hanem a szellemi handabanda eszmeszegény szanája, melynek a gorombaságon kívül egyéb eredetiséget tulajdonítaniunk nem lehet.

Villám akart lenni, mely tisztítja a büzhödt léget, s olyanná vált, mely ha föl nem gyújtotta is az épületet, fojtó legével halállal fenyegeti a lakókat.

Karvastagságu vontatókötélhez hasonló, melyet itt ott vékony czérnaszál tart összefüggésben.

Állításai helytelenek, tájékozatlanok, vagy épen valótlanak; szeretnénk szemüvegéről valami keveset

levakarni a koromból, mely láthatárát elsötétíti anynyira, hogy rém áll előtte ott is, hol jobb szemmel s világosabb szemüveggel egy kis hajnalpirt szemléltethetett volna.

Kimondja világosan, hogy a tagadás politikája helyett a cselekvés terére lépünk s mindjárt hozzáteszi, hogy sem a forradalmat nem akarja, sem a reichsrathot. Legyen szives tehát, mondja meg nekünk, hol van a magyarnak cselekvési politikai tere mai napság, míg a békés kiegyenlítés létre nem jön, ezeken kívül a tagadás politikáját csak rövid időre tartja alkalmasnak; de arra nem gondol, hogy nemzetek életében fél század sem olyan rövid idő, mely alatt csak ugy futtában megfulnak a népek.

Mi sem várjuk léghajón Garibaldit, sem azt, hogy az angol hajóhad — mint szerző napjainkban roszul alkalmazott gunynyal mondja — Debrecenben kiköszön; nem is bizunk semmi néven nevezendő lutri-féle vakszerencsében; egyedüli sáncunk, mely körülsáncol, ezredéves jogunk, s ezt olyan erősnek tartjuk, hogy ha három század ellenséges törekvése meg nem törheté, a jelen mozgalmak, bár honnét induljanak is, szintén nyomtalanul vonulnak el fölötte.

Ritka neme a lovagiasságnak ütni, verni, kinozni, rágalmazni, a kézen lábon megkötött embert azért, mert nem megy minden órán három mértföldet, s nem farag számára minden nap egy olyan tuskót, mint p. jó Arisztidesz uram észjárása.

Tisztító tűznek tartjuk a szenvedés napjait, melyből a magyar joga, mint Phönix madár uj fényben fog fölragyogni, ha el nem alszunk, s hogy ezt nem teszszük, tanuskodik mellette minden nap, minden óra története.

Hanem, kövesse meg magát a röpirat szerzője; annyira nyomorultnak, léhának és alávalónak még sem hiszszük nemzetünket, hogy „ha 1859-ben Solferino után a dohánymonopolium Magyarországon eltöröltetik, a magyar sereggel ki lehetett volna verni a katonátlan olaszt Európából...“ Ez állítás több a legfeketébb pessimismusnál s legalább is eszeveszett könnyelműségnek kell tekintenünk.

Az arisztokrátiát egy részen keményen ostromozza pazarlásaiért, munkátlan dőzsöléseért, erkölcstelen életmódjáért s azon elkülönöttségért, melynek hozzáférhetlensége annyi bajt, keserűséget hoz társadalmunkra.

Fájdalmas igazság, hogy ez állítások nagyrészben valók, mondjuk nagyrészben, mert hála a jó sorsnak, a kivételek ma már nem „kifejezhetlenül csekély számúak“, mint szerző mondja, s valamint az irodalom terén, úgy az önzetlen jó hazafiak sorában is minduntalan akadunk egy-egy főurra, kinek annál nagyobb érdeme, mert társaival szakaszt általa.

Gazdászatunkról, iparunkról, kereskedelmünkéről nem vett fáradságot magának a röpirat szerzője, hogy biztos tudomást, csalhatlan adatokat nyerjen állításai alapjául.

Hogy a külföldtől hátra állunk, tagadhatlan, de tagadhatlan az is, hogy ha testünk és lelkünk minden izmát megszakasztjuk; mindaddig, míg tengerünk nincsen; mindaddig, míg hazai gyáripárunkat egy időre legalább védvámokkal nem istápolhatjuk; mindaddig, míg egy-egy kisebb mérvű cukorgyár 40—50 ezer ftot fizet adót; mindaddig, míg a magyar földbirtokos a bécsi Creditbanknak kénytelen fizetni busás kamatot; mindaddig, míg az országos vasúthálóza-

tot nem a magyar országgyűlés határozza meg, a szállítás idegen és jó drága társulatok kezelik; mindaddig, míg a pénz nem egyenlő értékű az azt képviselő papirjegyekkel; mindaddig, míg egy erős, a szabadalmát ügyesen kizsákmányoló gőzhajótársulattal versenyző magyar gőzhajótársulat nem támad, szóval mindaddig, míg erős, hatalmas kiviteli kereskedéshez nem jutunk, nem is fogunk a külfölddel versenyezhetni.

Valótlan azonban szerz azonő állítása, hogy az 1848-ki állapotoknál is hátrább állunk, azaz, hogy sülyedtünk, visszamentünk.

Vegyen fáradságot magának, tekintsen az országos gazdasági egylet jegyzőkönyveibe; nézze meg a gépgyárosok számlakimutatásait; olvassa el a hazai lapokban a keletkezett és keletkező gazdasági egyletek jelentéseit, a rendezett és rendezés alá vett kisebb nagyobb uradalmak névsorát; menjen fel akár melyik pesti toronyba, tekintsen szét, s ha meglátja a gyárkémények százait, jöjjön le és kérdezzen meg egy magánál idősebb embert, hány ily gyárkémény állt fönn 1848-ban?

Az ipar ellen legerősebb kifogása, hogy a hazafi csizmadiák legroszabb csizmát varrnak; ez egyéni baj, mert igen sok embert ismerünk, ki hazafi csizmadiánál dolgoztat s még sem szorítja olyan nagyon a csizma, mint éppen Arisztideszt.

Legegyoldalubb az, mit az irodalom ellen ír.

Ez ellen semmi egyéb kifogás, mint hogy két vagy három magáról megfélelkezett ember részegségnek adta fejét; hogy egy vagy két lap a nemzeti irodalom irodalmának fajult közlönyévé; hogy egy a vidékről Pestre jött színésznőről egy fiatalka újdondász elhamarkodva ítél s ezen mammeluk-mam-

muth ujdondász ellen a vidéki közönség demonstrált; hogy egy író a csatatéren elesett hősokeket vértanuknak hívni bátorzkodott, és hogy egy hónaponkint háromszor megjelenő hetilapnak nem mindenkör talpra esett indítványai a legszabadelvűbb politikai lap egyes rovatának kezelője által nem bálványoztatnak és hogy ugyanazon ember merészkedett például Artót Desireé k. a. prűszszögéseit nem tekinteni a viszontlátás örömlövöldözéseinek, amint ezt szóról szóra megírta egy pesti szépirodalmi lap, mely ellen a magyar nemzet ezen új Mózesének semmi kifogása.

Hogy azon emberek, kik megfélekedve magukról és azon tisztelettről, melylyel állásuknak tartoznak, nem válnak hasznára az irodalomnak, tagadni lehetetlen; de nem válnak azért szégyenére mindazon derék, munkás napszámosnak a szellemi téren, kik, miként szerző a valódi vértanukról mondja, jutalom és elismerés reménye nélkül küzdenek, s meg lesznek elégedve, ha sirjokra füzendi a hála a megérdemelt babért. Kereken tagadjuk, hogy azon dőzs-hősök képviseljék a magyar irodalmat s a jóra való közlönnyök hallgatása rólok nem türelmet jelez korhelységök iránt, hanem azon megvetésnek lehangosabb némasága, mely undort fejez ki egyszersmind, s az írói komolyabb körből kirekesztésöket jelenti.

Akkor még, mikor volt remény ez emberek megtéréséhez, magukba szállásához, nem egy lap hátsábjain olvastuk nemcsak megrovását, nemcsak a folytonos irásnak, de saját műveikkel és arczképeikkel való házalásnak is. Ma, midőn látjuk, hogy nem fog a szó rajtok, szellemileg valóban azt tesszük velök, mit a szerző mond, hogy a művelt külföld cselekszik. Kilökjük öket körünkből s a közönség, mely

sehol sem olvassa nevöket, saját dözsközlönyeik há-
tárán kívül, feledi öket.

Fölötte egyoldalú e röpiratban az, hogy csupán a „Nővilág“ feleselgetéseire szorítkozik irodalmi részé-
ben, még pedig csak azokra, melyekben a „Magyar
Postával“ s a „Magyar Sajtóval“ vitatkozott.

Egy nagy író azt mondá, minden fogalom vi-
szonylagos. Ha az „Önbírálat“ szerzője nem tartja
vértanunak azt, ki megvetve a lábaihoz tett hercegi
koronát, a halál torkába rohan akkor, midőn a győ-
zelem teljes lehetlenségét mindkét szemével látja csal-
hatlanul; ki nem kockáztatja, hanem fölláldozza
életét nem a haszonért, nem a sikerért, hanem ma-
gasztosan fölfogott kötelességérzetből azért, hogy a
magyar névnek becsületet szerezzen századokra, ha
mondjuk, szerző nem tartja vértanunak az ily már
földön fölmagasztalt szellemet, legyen hite szerint s
hozzon föl elfogadható érveket állítása mellett; ám
engedje meg nekünk, hogy mi megkülönböztessük a
győzelmért, dicsőségért, babérért küzdő hőst az áldo-
zattól s az utóbbit áldozatnak nevezhessük.

A milyen jó emlékező tehetsége van szerzőnek a
vértanukra nézve, olyan kevésbé akarja tudni, hogy
fordult meg a nemzeti szinpadon egy „Ildiko“ című
rémedelmes darab is, mely éppen nem bizonyít irodalmi
termékeink életrevalósága mellett, ha egy után ítéljük
meg az egészet.

Ilyen nézetkülönbség az is, vajjon hasznos, cél-
szerű s a nemzet méltóságához illő-e, hogy egyetlen
színháza (a budai még csak kezdeményezésnek mond-
ható) haszonbérbe adassék akkor, midőn az uri és
középrendnek egy jó indulatu lelkesült perczébe ke-
rülne csak, hogy adósságai kifizettessenek s eredeti

nemesebb céljához alkalmaztassék. És ha a legszabadelvübb lap kárhoztatta Artót k. a. fölléptetését a nemzeti színpadon, ez nem azért történt, mert már a német színházban vendégszerepelt, hanem azért, mivel az országos vásár és lóverseny idejében a színház vendég nélkül is megtelik; nincsen tehát szüksége olyan énekesnőre, ki minden föllépéseért 500 forintot követel. A következők egyébiránt megmutatta, hogy a legszabadelvübb lapnak — mint szerző ezuttal nem méltatlanul nevezi — igaza volt, mert vásár és lóverseny dacára az uraknak minden este 300 forintot kelle adniok a színháznak, hogy a vendégszereplés veszteséggel ne járjon.

Szerzőnek fölötte sok baja van a denunciatival, holott e szó értelméről nem igen bir rendes fogalommal; mert ha denunciatio mindaz, mit szerző e rut szóval illet, ugy nálánál nagyobb és keményebb denunciator aligha akadt egyhamar irodalmunkban.

Avagy nem denunciálja-e a szózatot éneklő hazafiakat, a haza szent nevét hiában emlegető hazafi jezsuitákat, a honfi csizmadiákat, a korhely dőzshősöket, a véleményén nem lévő írókat, magát a közöniséget, mely mindezekről orránál fogva hagyja vezetni magát?

Ha denunciatio az igazság leplezetlen kimondása, s azok figyelmeztetése, kik félrevezethetők, mi akkor e 115 lapos röpirat egyéb denunciationál?

Mi jobb indulattal vagyunk szerző iránt, mint ő sok felebarátjához, ki nem érdemli haragját; mi nem tartjuk denunciationak a figyelmeztetést, nem alacsony-lelkü feladásnak az ébresztést, nem alattomos áskáló-

dásnak a jólelkü jeladást, nem szolgálai hizelgésnek a középszerű ujjmutatást.

Szerző igen szereti a képeket; engedje, hogy mi is rajzoljunk egyet neki.

Képzeljünk egy zászlóalj katonát.

A felsőbb hatalmat képviselje az őrnagy, a szerző szerint denunciatort az őrmester, a közönséget a legénység.

Az őrmester tudja, hogy egyik őrmestertársa egy-egy apró eltérést enged meg magának a rendtől, de olyanokat, melyekkel sem a szolgálatnak, sem társainak kárt nem teszen; ha följelenti az őrnagynak, denuncziál alacson módon.

Ugyanez az őrmester megtudja, hogy őrmestertársa lopott vagy embert ütött agyon, egy ártatlant fogtak be helyette s közel áll az elítéltetéshez; ha följelenti az őrnagynak, denuncziál kötelességszerűleg.

Ismét ezen őrmester megtudja, hogy az őrnagy az egész zászlóaljat a legközelebbi csata alkalmával az ellen kezére akarja játszani, vagy bár csak maga szándékozik néhány tiszttel megszökni; ha — miután az őrnagynál felsőbb hatalom, p. az ezredes, nagyon távol van — a legénységet figyelmezteti, nehogy eltántoríttassa magát és veszedelembé rohanjon, akkor ez az őrmester nem denuncziál, hanem legszentebb kötelességét teljesíti mint ember, mint katona és mint honpolgár.

A mit az őrmesterről mondottunk, szól minden a szerző által denunciationnak bélyegzett figyelmeztetésre, intésre, ujjmutatásra s valóban a legveszedelmebb denunciationnak azt tartjuk, mely az éber hazafit megkövezésre szeretné dobni a tömeg elé. Enyhit azon könyvről, melyet „Önbirálatnak“ mert ne-

vezni Arisztidesz. Azon részére, mely félszeg módon az egész irodalmat rohanja meg tudatlanságtól kábult észjárással, miután a „Polgárosodás“-ban következik vastag fele, majd ott egy füst alatt megfelelünk.

Befejezésül hogy a phrasisokat szóval gyűlölő s mégis minden lépten nyomon üres phrasisokkal bombázó Arisztidesznek e téren is megfeleljünk, az ő saját phrasisával: *Et si fractus illabatur . . . ki merjük mondani. „Ne sutor ultra . . . !“*

III.

„Polgárosodás.“

Bármely más könyvet, ha végig olvasott a különben gondolkodni tudó ember, körülbelöl megtudja mondani, mi az alapeszme benne, minő érveket hoz fel a szerző állításai, tételei bizonyítására, mint vélekedik a főelv mellékkérdéseire nézve s minő czélt kellett, hogy kitűzzön magának, midőn a mű irásához fogott.

Arisztidesz polgárosodása kuszált czérnaköteghez hasonlít, melyből a legangyalibb türelem is alig képes egy-egy hosszabb szálát egyfolytában legombolyítani. Politika, társasélet, irodalom minden, de minden egy üstbe van keverve; egy font husra félmázsa paprikát számítva nem a javából.

Arisztidesz mindenhez szól, akár érti, akár nem s az olvasó a sok és mély szellemi sáron átgázolva, utoljára is azon veszi észre magát, hogy elszakadt a fonál, még pedig nem az ő türelmének, hanem szerző logikájának, kiviteli képességének fonala.

Mint megelőzőleg mondtuk, vannak e röpirat-félének olyatén politikai, illetőleg politikátlan állításai, melyekre most felelnünk nem lehet: mihelyt a viszonyok változása lehetővé teszi a választást, adósok semmi esetre nem maradunk.

Jelen soraink czélja nem egyéb, mint hogy Arisztidesz badar röpiratának tartalmát az olvasónak bemutatassuk; egyik másik tételt, amennyiben azt a körülmények megengedik megcáfoljuk, a többiről a véleményyszerzést a szives olvasó józan belátására bizzuk.

Rendszert vagy rendet még az ismertetésben sem követhetünk; százezer szétszórt, de összeillő téglából házat építeni lehet, de ennyi összesöpört mindenféleből, melyben legtöbb a bagaria-hulladék, nem állított még senki palotát soha.

Legélesebb kritika e műre a kiadó előszava, melyben mindenekelőtt mentegetőzik: hogy a mű kiadására egyáltalán vállalkozott; azután, mint a gazda a cselédnek, kiállítja a bizonyítványt afelől, hogy a szerzőt személyesen ismeri és hazafiságát legkevésbé sem vonhatja kétségbe.

Sajnáljuk mindenekelőtt a kiadót, hogy ily silányságra, a tudatlanság, roszakarat, észbeli zavartottság és elmebeli szanaság eme tárházára vesztegette különben jó hitelü nevét, s mentségeül tán azt hozhatnók fel, hogy eme legujabb kiadványának ajánlását inkább a szerzőbe vetett bizalom okozta, mint a mű gondos átolvasásának és az ebből meritett meggyőződésnek eredménye.

Szerző egy kis dölyffel, egy kis denunciatioval s jó adag gorombasággal kezdi művét.

Nagyon mulatságos Arisztidesz bus panasza a fölött, hogy szellemi fensőbbségét az „Önbírálat“ után el nem ismerték, csak azért mert nem magánás, nem Széchenyi és nem Deák.

Arisztidesz barátunk azt hiszi, ha valamelyik ismert nagy hazánkfia szerzé vala röpiratait, s azokat saját nevek alatt ki is adják, bizonyosan elhiszi min-

den ember nekik, hogy vétkezett a magyar nemzet és csak abban különbözik az udvari bolondoktól, hogy még ezek fejkön, ez sarkán hordja a csörgőt.

Mi viszont azt vagyunk bátrak mondani Arisztidesznek, hogy még az általa röpirata egy helyén gunyosan megmarta nagy szónok is elvesztené népszerűségét, ha hozzá hasonlókat állítana jogtalanul, alaptalanul, igaztalanul.

Egyben, de csak ebben, igaza van Arisztidesznek s ha az igazságtól a többiben el nem tér, mi lettünk volna elsők, kik üdvözlendettük bátorságát annak megmondásában.

Visszatérve a röpiratra, meg kell vallanunk igazságát annak, hogy szivesebben dicsérjük, mint gáncsoljuk egymást, valamint az is tagadhatlan, hogy az igazmondónak nem egyszer törik be feje, akár valószínűs fűtykösökkel verjék be czimborái a csárdában, akár egyik másik irodalmi toll képviselje a furkóbotot.

És mégis van az igazmondásnak egy neme, mely ha fáj is, nem sért, hanem győz, hódít, vonz, emel méltóságának erejével.

Az igazmondás e nemét nem ismeri Arisztidesz.

Ha tudna igazat mondani oly hangon, mely magát a szent igazságot megilleti s melyet az minden vallójától követelhet, nem írja vala, hogy minden erkölcsünk barbár; nem mondja, hogy minden magyar aristokrata és paraszt, katona és betyár, idylli és mohamedán; nem gunyolja, — hogy saját szavai-
val éljünk — a nemzet kakasát, mivel azt merte állítani, hogy Magyarország van.

Multkori röpiratában azt mondja szerző, utálja a phrasisokat és nem barátja az öndicsőítésnek; most

meg kiáll s előveszi Cajus Mutiusnak rá nem illő nagyszerű mondatát, feledvén, hogy midőn a római nagy polgár e szavakat ellenei bámulása közt kiejtő, hazája nagyságát magasztalta, nem önmagáról beszélt dicsérettel mint Arisztidesz, ki hosszas tanulmányaira, tapasztalataira és tünődéseire hivatkozik minduntalan.

Magyar fő mindekkorig épen semmily találmánynyal, fölfödözéssel nem gazdagította az általános emberiséget.

Ezzel roppant nagyot akart mondani Arisztidesz, és valóban roppant keveset bizonyított.

Csak négy találmányt ismerünk, melyek az összes emberiségre kihatottak; ezek a betű, a gőz, a villany és a lőpor.

E négyet angol és német fők találták s a magyar elmének nincsen része bennök; ám a francia, az olasz, a spanyol, az orosz, a dán, a svéd szintén önálló s kisebb nagyobb mértékben derék nemzeteknek tartják magukat anélkül, hogy valamelyik Herostrateszöknek eszébe jutna szemökre lobbantani a szégyent azért, hogy nem az ő kebelökből származtak e találmányok.

Mint gondolkozik Arisztidesz közállapotainkról, elég lesz néhány sorát idéznünk.

Miután elmondá nagy igaztalanul, hogy ami rokonszenvet 1849-ig Európában szereztünk magunknak, abból 1861/62-ben igen sokat veszítettünk, így folytatja: „Idehaza azzal ámitottuk magunkat, hogy a művelt nyugot helyesli minden, még retrograd politikai eljárásunkat is és tapsol még önbálványozásunk mámorában tántorgó lépéseinknek is, hiszen amit mi cselekszünk, az mind föltétlenül

szép, no mert orientalis, originalis, genialis. (No ez a stylus aztán magyar is, érthető is, eszes is!). És ennél fogva a nagy, művelt Europa szabja magát hozzánk a mi ódon államrendszerünk corpus jurisunk impossibilis czikkelyeihez, szeressen czéh- és vármegye-rendszerünkbe, szolgabíró basáinkba, mogyorófás pandurjainkba, ázsiai tarkabarka, csengő pengő viseletünkbe stb.

Ez talán kóstolónak elég, hogy az olvasó Arisztidesz gondolatmenetével megismerkedjék. Azon bünök, melyeket a föntebbieken kívül nem hogy irtánánk, sőt még pedig szerző szerint nem csekély eredményyel ápolunk, a következők:

Ifjaink hetykék, rakonczátlanok, vadak, hevesek, szilajok.

Táblabiráink üres bántó dölyffel eltelvek, fajok és felekezetek iránt konokul türelmetlenek.

Közép földbirtokosaink tunyák, szenttelenek, a polgári osztályt lenézők.

Középrendünk urhatnék, gavalléri léhasággal teljes és kétségbeesetten kapaszkodik aristokratikus dicsfény után.

Valamennyien önhittek vagyunk és önbálványozók, indokolatlan göggel teljesek; a lovagiasságot barbárul értelmezzük, nyomorun kizsákmányoljuk a lelkiismeret és a becsület rovására, bündijul használjuk; a rend és rendszer ellen ősrégi ellenszenvet mutatunk; a tulajdonjog szentségét lazán, könnyelműen értelmezzük; ezer éves vastag önzésünk az egyesnek az állam rovására mindent engedményez.

Ennél egy szusz alatt nincsen több fájdalma Arisztidesznek.

Azt hiszszük, nem szükséges a fönebbiek indokolt cáfolatába bocsátkoznunk; mert nem teszszük föl, hogy legyen annyira ázsiailag barbár olvasó e hazában, kinek azt, hogy kétszer kettő nem hat, hosszasan bizonyítanunk kellene.

Csak annyit kívánunk megjegyezni egész általánosságban, hogy corpus jurisunk possibilis cikelyei voltak s hihetőleg lesznek még sokáig alkotmányosságunk védbástyái, melyeket a nemzeti kegyelet olyanféle örökítő mázzal vett körül, minőt Szeremley hazánkfia, Arisztidesz állítása ellenére, Londonban föltalálni bátorkodott s mely fát és követ egyiránt megóv az idő vasfogának befolyásától.

Nem kívántuk soha és nem kívánjuk, hogy az angol gentleman, a francia marquis, az olasz signore, a spanyol hidalgo, az orosz hetman vagy a török bimbasi magyar nadrágban járjon, sarkantysus csizmával: de azt igenis megkívánjuk, hogy se a külföld, se Arisztidesz ne követeljék tőlünk nemzeti viseletünk elhagyását s a méltányosság elvénél fogva, valamint ők saját öltözetöket használják, nekünk meg ne kelljen plundrába járnunk Arisztidesz örömére, tiszteletére.

Arisztidesz a míveltséget állítja legmagasabb polcára minden nemzet törekvésének s ebben igazat adunk neki; de azt meg ő nem tagadhatja, hogy ha egyszer a valódi míveltség (nem azt a léha, nembánomságu cosmopolita műveltséget értjük, mely minden nemzeti egyéniség eltörlését célozza) egygyéforasztotta két vagy több nemzet szellemét, a ruha nem fogja elválasztani őket.

Az olyan előnyt, melyet Europa közvéleményében csupán a frakk és bugyogó, egyedül a csatos

cipő és cylinder szerezne meg számunkra, köszönjük szépen; de nem élünk vele.

A nemzeti viselet külsőség ugyan, de olyan, mely a nemzeti egyéniség föntartására szükséges.

Mi nem kövezünk meg senkit a plundráért, de engedje meg nekünk Arisztidesz, hogy a fecskefarkban meg mi ne találjunk gyönyörűséget.

Azt mondja Arisztidesz: ma már a nemzetben semmi önbizalom, mindent idegen segítyől vár; még ezen nagy és alaptalan vádról fel sem száradt tintája, már ismét oroszlánhoz hasonlítja a magyart, mely verembe esvén, belátva szabadulása lehetetlenségét, hasra fekszik, nem erőködik szabadulni, mukkanás nélkül fogadja a gyilkos golyókat.

Ha Arisztidesz meg tudná fejteni, mit akart voltaképen ezzel bizonyítani, nagyon lekötelezné maga iránt ezt a bárgyu magyar nemzetet. Azt-e, hogy mint a verembe esett oroszánt gyilkos golyókkal lövöldözik, vagy azt, hogy az oroszlán, mint a nemzet, idegenektől vár segítséget?

Ilyen Arisztidesz logikája; tiz sorral alább épen ellenkezőt hoz fel bizonyítékul a föntállított ellenkezőre.

Aki azt meri állítani, hogy a mult évtized alatt nem állapított meg a magyar nemzet semmi biztos tervet, melybe számító emberek reményök horgonyát vethetik, az nem tudja vagy nem akarja tudni amaz évtizednek annyiszor elpanaszlott sanyaruságait. A nemzet geniusa ez idő alatt is a fölszinen lebegett; ha Arisztidesz és a hozzá hasonlók nem látták, saját vakságuknak tulajdonítsák, ne mások tájékozhatlan voltának.

Herostratesünk nem elégszik meg azzal, hogy jó

tulajdonaink mellett kétségtelenül meglevő hibáink irtását indítványozza, neki az kellene, hogy természetünket revideáljuk, mivel ez az európai polgárossal harcban áll.

Erre azt vagyunk bátrak felelni, hogy, mint sok más országban 1840-ig, 1847-ig sok ódonszerű volt erkölcsünkben, szokásainkban; midőn Széchenyi lángszelleme után földje urává tettük a volt jobbágyot; mikor az államköltségek terhét megosztottuk vele, azon térre léptünk, melyen az európai polgárosodott nemzetek sorában megállhatunk. Hogy a fejlődés nem mehetett rohamszerű lépésekben előre, annak oly gátak és akadályok álltak ellene, melyek elhárítása nem állt hatalmunkban.

Hogy az Arisztidesz szerint verembe esett orosz-lán nem feküdt hasra, bizonyítja az Akademiának állítandó palota, a nagyszerű Széchenyi-émlék, az Akademia alaptőkéjének szaporodása, a földhitelintézet, a biztosítótársaság, az erdélyi, alföldi, tiszai vasutak, a magyar gőzhajótársaság, a földvételi társulat, még az a kis jelentéktelen népszínház is, melyet a nemzeti-ségnek emelt a hazafiság.

„A jó Isten beéri könyeinkkel — mondja a röpirat meggondolatlan szerzője — de a haza nem sokra megy velem!”

Az utóbbiban teljesen igaza van; de az nem való, hogy a nemzet, mint ilyen, bárminemű átvitt értelemben vegyük a dolgot, könyeket hullatott volna, legfőlegb egyes hű hazafi veszte fölött sirtanak a nép százazzei.

Még annyira nem jutottunk, hogy nemzetünk megsiratását tartottuk volna szükségesnek.

Siratni a halottakat szokás; gyöngö lelküek igaz,

a haldokló ágya körül is siránkoznak, hogy még te tézzék az élettől elválás nehéz fájdalmát.

A magyar nemzetet még nem látta haldokolni senki, sem a circumdederuntot kísérő könyekre eddig senki részéről nem volt szüksége.

Arisztidesz maga is megsokalja, amit összevisszahadar, mert a 38-dik lapon ezen szavakat olvassuk tőle: „Az utóbbi idők közerkölcsi nyomoruságai miatt feltornyosodott keserűségem tán erősebb kitételekre ragadott, mint a mennyire a hon és világfájdalom tehetlen könyeinek gőzfordójében ideggyengült jelen nemzedék kényes fülei kiállhatják.“

Egyet jegyezzen meg magának Arisztidesz; lovagias embernek, kivált ha lovagias nemzethez tartozni van szerencséje, nem igazat mondani soha sem szabad; a keserű igazságot is csak oly körülmények közt, mikor a mentség elmondására alkalmas az idő és a bajok, hiányok megszüntetésére kedvezők a körülmények.

Meg tudjuk mi hallgatni a valót, nem lehet az annyira kemény, hogy multunkban puhító írt ne találjunk neki; a haza minden becsületes fia s minden jó barátja kétségtelenül nyujt segédkezet az orvosláshoz; de hogy ez megtörténjék, kettő kell hozzá. Látni kell a jóakaratot az igazság megmondásában; mert régi mondás: „Qui multum probat, nihil probat“, s tér szükséges, melyen nem természetünk revisioja, hanem hibáink országos javítása lehetséges.

Aztán melyek mégis azok a mi annyira hangsúlyozott közerkölcsi nyomoruságaink?

Talál-e Arisztidesz nálunk játéklarlangokat, melyekben szabadalommal bír a rablás, melyek nem egyenkint, hanem százával követelik öngyilkos ál-

dozataikat? Ezeknek a művelt Németország hazájok, honnét a szabad Amerikába is átvándoroltak.

Vannak-e nálunk a prostitutionak törvényleg szentesített házai, mind megannyi jövedelmező fejős tehenei az államnak, mint Hamburgban s más városokban?

Van-e nálunk a főváros kellő közepén fojtogató és fosztogató társulat, mely ellen nyakig fegyverkeznek az angolok Londonban; szükséges-e hogy lakatosaink gégepáncélokot készítsenek ezen világos nappal a népes városok közepén zsarnokoskodó garotter-ek ellen!

Van-e nálunk szabóműhely, melynek tulajdonosa a vásárlót utalványnyal kínálja meg, oly utalványnyal, melynek alapján egy éjt valamelyik szemétrevaló szinpadi Aspásiával tölthet.

Ez csak a szajnamelléki világvárosban lehetséges.

Vasra vereti-e a magyar törvény, az a sokszor kárhoztatott, gunyolt és nevetségesnek állított corpus juris a catholicismusról más keresztyén hitre tért embert, mint Svédországban történik s azokat, kik nem a catholicismust terjesztik, számüzi-e törvényünk, mint a spanyol teszi?

A házassági kötelék lazább-e nálunk, mint például Franciaországban, hol igaz, kevés a válóper; de a házasság felek, kiki izlése szerint a mézes hetek eltölte után, jobbra balra kalandoznak közmegegyezéssel?

Avagy a társadalmi bűnök alaprajzában hol találunk több erkölcsnyomort, Magyarországon-e vagy a gyapju lordjai politikájával mindenütt csak a hasznos vadászó büszke Albionban?

Az a Spanyolországhoz hasonlítás tökéletesen

méltó Arisztideszhez, valamint a Törökországgal való hasonlítgatás is.

Mondott valamit, hogy teljék a papir; aztán olyan szép előnye a fölületességnek a koczkázttatott állítás ott, hol a kimondót bizonyításra szoritani nem lehet.

A szabadon mozgó Spanyolország bünei tehát a mi büneink volnának, azon Spanyolországé, melynek csak nem rég sikerült egy kis alkotmányfélét kivivnia, holott a mi alkotmányunk élete ezer esztendő's; a vállalási türelmetlenség, a kérlelhetlen fanatismus hazája egy lenne Pannoniával, hol törvényeink alapján a vállalási türelem s a kölcsönös szeretet virágzanak; a bikaviadalok tanyája nem volna rosszabb azon országnál, hol a sinkorán ebek tartását a törvény tiltja, mert egy közülök a nemzet szeretett nádorát megölte.

A törökökhöz való hasonlítgatás már nem is botlás, hanem valóságos bukfencz. A törököknél semmi sincs európai, kivéven az államadósságok megszámlálhatlan és megfizethetlen sokaságát; nálunk minden európai, kivéven Arisztidesz röpiratainak hangját, tartalmát és irányát. Az első amerikai, a második igazán beduin, a harmadik apokaliptikai.

Mi nem tartjuk türelem kártyajátéknak a corpus jurisra hivatkozást s határozottan tagadjuk, hogy lett volna józan gondolkodó hazafi, ki a láda fenekén heverő Kossuth bankókból vonta volna ki politikai tudományának alapelveit. Ilyeket állithat Arisztidesz, ki aztán hozzáteszi, hogy aesthetikai ízlése ítélete nagy részét az Iliászból, magyar politikai kátéja hitágazatait leginkább Széchenyi műveiből merítette.

Nem akarunk kételkedni benne, hogy mind Homérról, mind Széchenyit olvasta; de engedje meg, hogy

az utóbbinak szavait alkalmazzuk rá a nyert okulást illetőleg.

Széchenyi a fölületes emberről, ki sokat olvas, de keveset tart meg belőle fejében s még kevesebbet ért meg, azt szokta volt mondani: „Sokat eszik, de nem emészt.“

Ezt Arisztideszről is elmondaná, ha élne, kivált ha azon mézes madzagszerű ködfátyolképet látná, melyben Arisztidesz az europai versenyben előtánczosi méltósággal kecsegteti a magyart.

A muszka irodalom magasztalt vivmányait nem irigyeljük, mint Arisztidesz teszi, sem nem hiszszük neki, hogy az a miénket jóval tulszárnyalta. Politikai haladását pedig sz. Pétervárott és Varsóban csak nem rég örökitette e hatalmas birodalom.

A bezárt egyetemek, a meglövődözött és megkorbácsolt lengyelek, a számüzött oroszok, a varsói citadella s a halálra ítélt, ámbár későbben kegyelmet nyert Bialobrzeszky hatalmas bizonyítékok a mellett, hogy Arisztidesz barátunk nem rágja meg a szót, mielőtt kimondaná.

A mit huszártermészetünkről és a manoeuvrekről ir, jelenleg nem tárgyalható.

Most egyik legsütlelenebb furfangossága következik Arisztidesznek.

Szemére veti a magyar nemzetnek, mért a nem magyar fajokat magába nem olvasztotta, hogy lenne jelenleg vagy 25 millio magyar; de mi — ugymond herostratesünk — oly pogányul büszkék valánk, hogy nemzetiségünkől is kiváltságot csináltunk és drágában adtuk, mint a legnagyobb nemzetek, a nemességi oklevelet.

Egyéb borból és töltött káposztából meritett bü-

neinkről azt állítja, hogy roppant ellenszenvet, sőt iszonyt keltettek az egyébiránt közeledni ohajtó és ez öngyilkos gőgünk nélkül bizonynyal ezer év alatt belénk olvadandott idegen ajkuakban.

Arisztidesz tehát haragszik a magyar nemzetre, hogy ugyanazt nem tette a testvérnépekkel, mit ővele egyik másik korszakban szépszerével úgy, mint erőszakkal, de mindig eredménytelenül kíséreltek meg.

A politikai ugorkafára kapaszkodó quasi notabilitás bűnül rója fel ezuttal az erényt; mert míg Europa minden önálló hatalmas népe vagy kiirtotta, vagy tűzzelvással olvasztotta magába a meghódított nemzeteket, addig a magyar, mely pedig első vezéreink és királyaink, utóbb tengerfoglaló Kálmán, hatalomterjesztő Nagy-Lajos és a törökverő Hunyadiak alatt jóformán a hatalmasabbak közé tartozott, nem rabszolgaul tekinté az embert, kit az általa elfoglalt tartományban talált, hanem testvérül fogadta, megosztva vele szabadságát, kiváltságait, minden javát.

Amit Arisztidesz öngyilkos gőgnek rágalmaz, nem volt egyéb önfeláldozó nagylelkűségnél, a testvérnemzetek iránt tanusított méltányosságnál; avagy ki állithatja, hogy p. Kálmánnak nehezebb lett volna Horvátországot beolvasztania, ahelyett hogy Álmost adta neki alkirályul épen úgy, mint a mai napság, az annyira pengetett európai műveltség színvonalán álló Anglia és Franciaország nem műveltség, hanem közgazgatási erőszak útján odavitték a dolgot, hogy egyik másik tartományukban csak a hódító nyelveit beszélnek.

Egy másik állítása Arisztidesznek, ha nem akar mézes-madzag lenni, hogy a tömeget badar észjárásának megnyerje, az, hogyha az általa hirdetett polgáro-

sodási eszmékhez szegődünk, 30—40 év múlva a mostani 15—16 millióból 20—25 millió válik, s egy puska lövés nélkül majd csak azon vesszük észre magunkat, hogy a mai osztrák birodalom székhelye Budapest.

Azon állítását, hogy a művelődés szaporit, még pedig oly arányban hogy két egész harmaddal emelkedjék a lélekszám, bebizonyítani elfeledte; ha erre vesz fáradságot magának, kétségtelenül azon meggyőződésre jut, hogy ellenkezője áll annak, mit vitat oly konok elvakultsággal, melyhez csak Don Quixotte szélmalomharca hasonlítható.

A kultúra szép és nemes gyümölcsöket terem ott, hol meghonosul s belterjes működésének határa az ember szellemi részében kétségtelenül nyilvánul; de elvitázhatlan tény, hogy egyszersmind oly társadalmi bünök kutforrása, melyek nem egy helyt gyűlöletessé teszik a civilisatio cosmopolitikus kinövéseit s melyek leginkább hátrányára szolgálnak épen a szaporodásnak.

Nem tagadhatja senki, hogy a lelki miveltés a szellemet veszi inkább igénybe mint az anyagot, s ez a két rész olyatén egyensúlyt képez az emberben, hogy egyik tulnyomósága mindig hátrányára van a másiknak.

Valamint a mérleg egyik felébe vetett súly ugyanannyival huzza le az egyik részt, amennyivel a másikat emeli; ugy a művelődés vagy műveletlenség, más szavakkal kifejezve, a szellemi vagy anyagi emberben mindenkor ehez hasonlóan álland az arány.

Valahogyan azzal ne vádoltassunk Arisztidesz által, hogy a műveltséget fel akarjuk áldozni a szaporodásnak.

Részünkről nem a mennyiségre, hanem a minőségre fektetjük a súlyt: a műveltséget, kinövéseit kerülve, épen oly szükségesnek tartjuk, mint Arisztidesz, sőt szükségesebbnek, mert amennyire tőlünk telik, magunk is gyakoroljuk, mit ő, ha röpiratai után ítélünk, a maga részéről nem tart szükségesnek, de nem hiszszük el, hogy szaporodásra vezessen.

Ami Budapestet, mint a mostani osztrák birodalom székhelyét illeti, erre nézve Arisztidesznek nincsen fogalma sem az osztrák politika hagyományon alapuló elveiről, sem azon törekvésről, melyet Nagy-Németország irányában követett eddigelé.

Ránk nézve igen kívánatos lenne, hogy az osztrák birodalom császára, Magyarországot tekintse a birodalom magvának; szabadelvü ministerium élén Budapestről kormányozná birodalmát, s mint a röpiratíró mondja, lenne inkább hatalmas magyar király, mint osztrák császár.

Ám ennek sok áll ellenében, s ha méltányosak, körültekintők, a politikai viszonyokban orrunk hegyénél valamivel távolabbról is tájékozottak vagyunk, sem nem hiszszük, sem nem kívánhatjuk, hogy Arisztidesz álmai teljesüljenek.

Tegyük fel, hogy a magyar nemzet ősi alkotmányából visszanyerhet annyit, mennyit önállóságának feláldozása nélkül elfogadnia lehet; tegyük fel, hogy a célbavett békés kiegyenlítés, mely kölcsönös ujjhuzás helyett, kölcsönös, a jog talaját azonban el nem hagyó előzékenység mellett nem lehetetlen, sőt amennyiben mindkét félnek hasznára válhatik, kívánatos, megtörténik; tegyük fel, hogy a birodalom másik fele is oly alkotmányhoz jut, hogy azzal minden tekintetben megelégedhessék, s hogy egyik másik

államférfiu nem fogja többé azt mondani, mint hajdanában történt, hogy mivel a Lajthán tuli tartományok még nincsenek megérve az alkotmányra, az egyenlőség kedvéért Magyarországnak sem lehet meghagyni teljes autonómiaját, mely okoskodás — közbevetőleg legyen mondva — hasonlít azon anya észjárásához, ki 19 éves leányát nem adná férjhez, mivel 11 éves leánya még nem konty alá való; tegyük fel mind ezeket, mint a birodalom minden országának előnyére megtörténtekeket, mégis abban kell megállapodnunk, még pedig az osztrák államférfiak józan politikai szempontjából fogva fel a dolgot, hogy Budapest nem lehet a birodalom székhelye ugy, mint ma az europai konstellatiok állanak.

Az okok egyszerűen ezek.

Mindaddig, mig a német szövetség fenáll, Ausztria és Poroszország vetélkedni fognak nagy Németországban.

Azon pillanatban, melyben az osztrák császár a magyar királyt tenné előtérbe és innét igazgatná osztrák tartományait, megszűnnék a német szövetség tagja lenni; a reformok útján újra szervezett szövetségtanács vagy épen egy német parlament a porosz király fejére hihetőleg a német császári koronát tenné, sőt nem lehetlen, hogy Ausztriának jelenleg meglevő német tartományai is csatlakoznának a mozgalomhoz.

Nagyon valószínű, hogy azon magyar nemzet, mely „vitam et sanguinem“ felkiáltással hét ellentől mentette meg Mária Terézia trónját, a bármint megtömörült és megszilárdult német birodalom ellenében is meg tudná ótalmazni alkotmányos királya örökös tartományait.

Nem az mindazáltal a kérdés, mi lehetne, hanem az, valjon körültekintő diplomata tenne-e kockára annyit csak azért, hogy Arisztidesz kívánata szerint a magyar király Budapesten székelhessen?

Igen sok baja van Arisztidesznek azon német- és zsidófalással, mely voltaképen nem létezik.

Lássuk csak, honnan meríti Arisztidesz érveit e tétele bebizonyítására.

Azt állítja, valakinek gyanúsítására elég azt mondanunk, hogy zsidó.

Ez egyrészt bárgyu, másrészt valóban (szívesen járnánk a kása körül, de hát erre nincs más kifejezés) vakmerő valótlanság.

A hazánkban lakó németekkel szívesen megosztottuk minden jogunkat, minden szabadalmunkat, s ők jól érzik magukat e palladium alatt; sohasem hallottuk panaszszavát sem a tolnai, sem a baranyai, sem a bácskai németnek intézményeink ellen, mely megelégedésök épen abból magyarázható, hogy nem erőszakoskodtunk rajtuk, nem olvasztottuk be őket, mint Arisztidesz félszeg bölcsességében ajánlja.

A zsidófalásnak eddig csak a „Pesti Hirnök“-ben és „Idők Tanujá“-ban láttuk sűrű nyomait; mi vezetünk ott a tollakat, sem nem tudjuk, sem nem keressük; annyi kétségtelen, hogy nem azon európai szabadelvűség, melyet Arisztidesz ajánl.

A „Pesti Hirnök“ legközelebb azt is állította, hogy Patkó azért üldözi a katolikus lelkészeket, mert — reformatus.

Nem akarunk prokátorai lenni a híres zsvány-nak, de azt hisszük, ha a reformatus lelkész uraknál találna több pénzt, bizonyosan azokat látogatná sürübben. Hogy egyébiránt vallási szempontból, ameny-

nyiben rablásait ismerjük, nem épen felekezetes, bizonyítják az általa megrabolt izraelita hazafiak.

Ilyen absurdumokra viszi aztán a „Hirnököt“ a vallási tulbuzgóság.

Az ellen mégis tiltakozunk, hogy valaki épen a „Hirnökben“ vagy „Idők Tanujában“ keresse tükrét Magyarország közvéleményének, s az a község, mely legujabban zsidót választott birájaul, ugylátszik elég fényes cáfolata a zsidófalásnak.

Igaza van Arisztidesznek, hogy oly ország, mely csak leendőben, alakulóban van, saját gyermekeit kivégeztető Junius Brutusokat igényel; de miután a mi hazánk körülbelől nyolcszáz s néhány éve alakultnak bátorkodik képzelni magát, sőt ilyennek hiszik mind jó barátai, kik felvirágzását ohajtják, mind nem jó barátai, kik azért létezését mégsem ignorálhatják. nincs szüksége olyan brutumokra, melyek akkor rohanják meg eszeveszett dühhel, mikor legkevésbé érdemli.

Arisztidesz méltányosságának csak egy példáját hozzuk fel itten.

Egy alkotmányos tisztviselő — ha ugyan Arisztidesz szavának hinni lehet — a közpénztárból 1000 ftot sikkasztott el; tisztviselőtársai megfizették a pénzt, nem, mint Arisztidesz mondja, hogy a külföldön a magyar alkotmányos rendszer szűz nimbusa ne sértődjék, hanem azon kellemetlenség elhárítása végett. nehogy azt mondják rólok, hogy tolvajjal szolgáltak egy hivatalban. Bizonyosan gondoskodtak arról, hogy a tolvaj többé közöttök helyet ne foglalhasson; sem a megye zöld asztala mellett, sem magántársaságokban.

Ha megengedjük is, hogy ezt az Arisztidesz által

felhozott tisztikart tulságos sentimentalitás vezette a sikkasztás eltitkolásában s tulzott lovagiasságnak tulajdonítható a tolvajnak törvényszék elé nem állítása: határozottan tiltakozunk azon epés s roszakaratu felfogás ellen, mely ezen egy eset alapján a magyar alkotmányos rendszer tisztikarát a bűn rejtegető orgazdajaként a tolvajok, gazemberek bűnrészeséül rágalmazni nem átalja.

Arisztidesz a központi kormány mellett kardoskodik a megyerendszer ellen; holott a kettőt eddig minden józanon gondolkodó összeegyeztetni törekedett.

Valóban eddig nem akadt ember vérrel áztatott földünkön, ki vármegyéinket zugprovinciáknak keresztelte volna, s olyan szigorú központi kormányt sürgetett, mely a megyék csöknyösködésének hydrafejére hágjon teljes hatalommal.

Rágalom az is, hogy hazánk munkás, iparos, szorgalmas lakossága ellenszenvet érez a kegyeletes vármegyék ellen, melyek a meggondolatlan szerző szerint szülői az önkárosító lármának, érlelői, hizlalói a korszerütlen fattyuerkölcöknek; melyek az állam iránti engedetlenséget törvényesítették.

Mint vélekedik szerző a megyerendszerről, mutatónak kénytelenek vagyunk néhány sorát idézni, adván olyatén tanuságot magunkról, hogy azt cifrában, paprikásabban elmondani ugy is képtelenek volnánk.

„E rendszer szülte — ugymond — a tulajdonjog szentsége iránti nomád könnyelműséget, lelkiismeretlenséget; a rendetlenség iránti sátoros cigányszerű előszeretetet, a féktelen zsarnokságra, gyáva kényurságra egyfelől, másfelől az aljas szolgáliságra való hajlamot; az oktalan s néha tudatosan önkárosító da-

cos ellenmondás, visszavonás, közmondásosan világhíres magyar egyetnemértés ördögi szellemét, lábat adott a nemesi kiváltsággá fajult orgazdaságnak, eszményítő talajt az üres, lármás, szájaskodó hencegésnek, a könnyü, olcsó hazafiságnak, henyeségnek, hizlalta a hájas szenvtelenséget, aranyszékbe ültette a kongófejü szivtelen dölyföt stb.“

A középosztályt, vagy mint nevezi, a táblabiró fajzatot vádolja a legtöbb bünnel s azok ellen hívja fel a törvényes szigor vaspálcáját, kik eddig az igazszolgáltatást és törvénykezést kezelték.

A hogyan s miként paragraphus rengetegeibe ezuttal nem ereszkedem — mondja Arisztidesz — felöltvén ezzel a handabanda tudatlanság mindennapi palástját, mely egy kevés elmebeli puskapor mellett olyanok fejtegetésébe sohasem bocsátkozik, melyekhez nem ért többet, mint hajdu a harangöntéshez.

Egyhelyt a külfölddel való hasonlitgatást ócsárolja, máshol maga hivatkozik azon tiszteletre, melylyel Nagybritannia lakói az angol policeman iránt viseltetnek.

Legyen meggyőződve, hogy mihelyt odaszilárdulnak viszonyaink, hogy a rendőrség teendői nálunk is oly hatáskörbe szoritkoznak, mint Angliában, senki sem fogja tőle megvonni azon tiszteletet, mely közvetve a törvényt illeti.

Különben olvassuk mindennap, hogy az angol tolvaj s rabló csak úgy megöli a rendőrt, ha teheti, mint a spanyol vagy olasz zshivány; a Garibaldi-meetingek Londonban nem épen a legmélyebb tiszteletről tanuskodtak a rendőrség iránt.

Arisztidesz azon tanácsa, hogy vessük le subánkat s necsak az atakban, hanem a futásban is muljunk

felül elleneinket, olyan kétértelmű, melynek magyarázatát magától a szerzőtől várjuk ujévkor megindítandó lapjában, melyhez nagyon erős, jó gyomrot kívánunk — ha lesz — az olvasó közönségnek.

Lássuk Arisztidesz politikai hitvallását.

Nem veszünk el semmit a magvából, nem adunk hozzá semmit; élvezze a közönség szűz meztelenségében.

„Nemzetiségünket csak Ausztriávali szövetség által biztosíthatjuk, ez régi és századok óta helyesnek bizonyult politika, melynek igazsága mellett most a körülmények is jobban szólnak, mint valaha.“

„Ha mi — ugymond Arisztidesz — egy vallású és nyelvű nemzet volnánk, olyan nagy culturával mint az olasz, bátran tíz felé vághatnánk magunkat, megélnénk mint a polyp. Még a lengyelek is tiszteres nyomást bírnak el hozzánk képest. Nekünk csak egy erőnk volt eddig, s ez is csak tagadólagos, csupa merő erőszakkal be nem olvasztható keleti különségünk; de amely ezentúl lassankint inkább hátrányunkká fog válni, mert az új kor oly kellemes, vonzó eszközökkel (hihetőleg a londoni fojtogatok, a párisi primadonnák kecaseire utalványokat osztogató szabóműhelyek, a németországi játékbarlangok, a spanyol bikaviadalok, a svéd protestansüldözések és hasonlók) rendelkezik, melyeknek többé semmi patent lakat ellent nem állhat.“

„Nemzetünk legjőzanabbjai — mondja máshol Arisztidesz — belátják, hogy egymagunkban csekély számunk és rokontalan voltunk mellett szövetség nélkül nem állhatunk fen.“

„Nekem is vannak — szövi közbe politikai meaculpáját Arisztidesz — azaz hogy voltak (hisz én is

voltam politikai gyermek) ábrándjaim, melyeket csakugy behunyt szemmel teremtettem magamnak, igen jól esett azokkal, magamat elaltatni és róluk álmodni, s ezeket ugy magán szenvedélyből versekbe is foglaltam; de legalább sanyaru prozában, lant nélkül, higgadt komoly képpel már ma ugyan nem mernék beszélni róluk.“

„Én azt tartom jobb politikának, amiért nem zárják be az embert.“

„Mi — folytatja Arisztidesz — azon kegyeletlen és kegyetlen értelmezés szerint járunk el, melynél fogva magát ez apai örökség egész lényegét kockáztatjuk, egyikét részletének kérdése miatt. Apáink testamentoma: Ausztriávali szövetség. Ez a való egésze, melyet modalítások miatt végkép földadni nem szabad.

„De már megesett, a fonál megint elszakadt. Mig ujra föl nem lesz véve, az alku hogyan s mikéntjén tusakodni addig — élő medvebőrére ivó ildomtalan mohóság volna. Mert azt majd ismét a körülmények helyes fölismerése határozza el mindkét részről. Csak mi ösmerjük fel jól a körülményeket, azok az ostoba bécsi politikusok bizonynyal jól fel fogják ösmerni, mert még eddig azok — mindig utoljára nevettek. . . .“

„Már ha az a megátalkodott szándékuk, (itt reméljük nem a 48-ki törvények mellett küzdőket érti) hogy biz ők amint nyilás lesz, kitornek, emiatt bátran engedhetik végrehajtatni a törvényes kiegyezés munkáját.“

„1849-ben a pozsonyi memorandum aláírása hazaáruulásnak kiáltatott. 1863-ban pedig, ha valamint, t.i. már nem sophismát, de tényleges törvényszerű

érvet lehet felvetni a verwirkt politika ellen, az egyedül a pozsonyi memorandum lehet, melyre mi épen oly nem örömet emlékezünk, mint amily nem örömet hivatkozik Ausztria az april 14-ki nyilatkozványra.“

Ennyit Arisztidesz politikai hitvallásából, melyet mint formulázott egyéni véleményt, nehogy érzékenyen félreértsünk, a „Herostratiadák“ czime alól kivétetni kérjük.

Az egymással ellenkező érdekek és vélemények kiegyeztetését; a mostani mindenestre nem örvendetes állapotok megszűnését; a nemzetnek a kormányval, az idegen ajkuaknak a nemzettel való kibékülését törvényes alapon, alkotmányos uton minden fél által jogosoknak ismert eszközökkel mindenki ohajtja bizonynyal. Nem hiszszük mégis, hogy Arisztidesz modora csak valamennyit is használt azon politikának, melyet főnebb idézett soraiban képvisel.

Akivel kiegyezkedni akarunk, vagy őt erre birni szándékozunk, azzal mint egyenjogu, egyenlő tehetségű féllel lépünk szóváltásba; de nem gyalázzuk, nem ócsároljuk, nem rágalmazzuk, nem teszszük nevetség tárgyává állításainknál sokkal csekélyebb mértékben meglevő hibáit, gyöngeségeit.

Arisztidesz midőn békés kiegyenlítésre int, épen ellenkezőjét teszi annak, mit ugyan a békés kiegyenlítés érdekében tennie kelle vala.

És itt alkalmasnak találjuk a percet, hogy Arisztideszt, azon ragaszkodásnál fogva, melylyel az igazság iránt mindenkor viseltetünk, melytől eltérni Arisztidesz röpiratainak herostratesi minőségük dacára sem szándékunk, — ótalmazzuk azon, irányában itt-

ott felmerült gyanu ellen, mintha művei díjazott sugalmazás kifolyásai lennének.

A „Times“, a legutóbbi Glover-féle botrányról írván, azon megjegyzést teszi, hogy józan észszel senki sem fogja hinni, miszerint az angol kormány valamely lapot zsoldjában tartson, azon egyszerű oknál fogva, mert nem fizetné ki magát a kormányra nézve, ha megvesztegethető lapot vásárolna.

Azt hisszük, ha valamely kormány irodalmi béreseket fogad, ezeket legalább úgy válogatja meg, hogy ne csak az ellenzéknek ártsanak, hanem az ő egyenes érdekeit is mozdítsák elő.

Arisztidesz röpiratai egyiránt ütök-verik a magyar nemzetet, s bizonyára nem költöttek rokonszenvet azon ügy iránt, melynek talán szerző maga szolgálni vélt.

Ily ügyetlen eszközt a kormány meg nem fizet, s mi meggyőződésünket fejezzük ki, midőn azt mondjuk, hogy Arisztidesz röpiratai lehetnek sugalmazottak a tudatlanság, önmagávali meghasonlás, békétlen epevérőség, logikai ziláltság vagy más hasonló gyengeségek és fogyatkozások által; de nem onnét, hol, ha, mit azonban hinni nem akarunk, béres tollakra lenne szükség, azokat bizonyosan jól megválogatnák.

Nem tehetünk Arisztidesznek azon nemanyyira spártai, mint gascognei erénye ellen, hogy röpiratainak nemzet ostorozó hangját, mint igéri, egy általa szerkesztendő (hihetőleg az újév utáni Magyar Sajtó) lapba is átvinni s állandósítani törekszik.

Engedje meg, hogy erre vonatkozólag még egyszer a „Times“-re hivatkozzunk, melyben ugyan a Glover-féle botrány alkalmából, a nagy Citylap ezeket írja :

„A közönség lelkiismerete s esze jobb pártfogók s jobban fizetnek, mint az udvarok s ministerek, s ki az utóbbiaknak szolgál, nemsokára azon meggyőződésre jut, hogy becsületével önérdekét is áldozatul hozta.“

Midőn a „Times“ udvarról s ministerekről beszél, Arisztidesznél természetesen csak a dicsőség utáni kapaszkodás sikertelensége okozta elkeseredettsége — tehát saját szenvedélye s nem a kormány jutalmazása — értendő.

„Nekünk nem zabolátlan oroszánokra, kártékony vadkanokra, de munkás, szorgalmas népre, engedelmes polgárookra van szükségünk.“

Ezek saját szavai Herostrateszünknek.

Ki nem látja itt a báránybőrbe bujt farkast, mely még roszzabb az oroszánbőrben szuszogó Balaám állatkájánál?

„Inkább ordító fenevadak közt s ellenük küzdve, mint a kripta csöndjében.“

Ezek is saját szavai Arisztidesznek; mondja pedig ezeket épen az előbbi után következő lapon.

Ott fél az oroszánoktól, itt küzdeni kíván velök; ott csend kell neki, itt irtózik a provisoriummal eszmekepcsolatba hozott kriptától.

Magát az eszmét, kényes voltánál fogva nem taglalva, csak azon következetlenségre utaljuk az olvasót, mely e szellemi csákiszalmát jellemzi.

Arisztideszt egy vigasztalja csupán, ez az, hogy már mélyebben nem sülyedhetünk, hogy a rossz már véghatárához ért.

Ezt igenis elmondhatjuk az „Önbírálat“ és „Polgárosodás“ megjelenése után; mert ez a sülyedés véghatára, a rosznak netovábbja.

Azt az aprólékos tudatlanságát megbocsátjuk, hogy az ikes igéket nem mindig nyelvtanilag helyesen használja; az ilyen pedanteria csak a Schulfuchsoknak való; az igeragozást a harmadik, negyedik gymnasiumi osztályba járó tanulóktól várjuk, de ne olyan böles férfutól, ki nyakára áll nemzetének, s száz számra írja teli a lapokat gyalázatával, rágalmazásával.

Ki egy ezer év óta főnálló nemzetet oktatni, leckézni akar, annak olyan csekélységre, minő az anyanyelv tudása, nincsen szüksége.

Azt mégis megvártuk volna ezen civilizálni kívánó enfant terribletől, hogy a Junius Brutusokat, Curtiusokat és Mutiusokat ne rabolja el a rómaiaktól s ne ajándékozza a spártaiaknak; a mi időnkben ha jól emlékezünk, már az ötödik gymnasiumi osztályban tudtuk, melyik haza fia volt Junius Brutus; akkor nem gondoltuk vala, hogy még akadjon olyan böles férfiú, ki az ellenkezőről kívánjon meggyőzni bennünket.

Arisztidesz mód nélkül haragszik, hogy untalana hazát emlegetjük, mindig a nemzet forog ajkunkon s nem a világ, az emberiség, a haladás, a szabadság van emlékünken.

A magyar nemzet ezen álprófétája feledi, hogy azánk és nemzetünk fogalma soha külön nem vált az emberiség, haladás és szabadság fogalmától; nem tudja, vagy mi valószínűbb, tudni nem akarja, hogy századokon át ontottuk vérünket a szabadság védelmében s már több századon keresztül folyt legdrágább vérünk mások haladásának védelmében.

Magyarország századokon át bástyája volt az eu-

ropai miveltségnek kelet vad csordái ellen; fegyver zöreijében — régi mondás — hallgat a múzsa.

Apáink számára nem maradt idő, hogy a tollat forgassák, valamint a rablótól megtámadottnak, midőn házát fegyverrel védi, nem jut eszébe, hogy könyvolvasáshoz fogjon.

Europa nyugoti népei egész kényelemmel hűsöltek az erős tölgy árnyában, míg annak koronáját a vihar szerte tépte, míg ágait a szélvész darabokra törte, míg lombja közt sokszor denevérek, sokszor karvalyok tanyáztak.

Europa nyugoti nemzetei egész erejökkel fejleszthették iparukat, gazdaságukat; ápolhatták a művészetet, mivelhették az irodalmat, míg a hármás bérc övezte honban a véres kard járta körül a városokat és falvakat, haláltusára, kétségbeesett védelemre szólítva minden fegyverfoghatót.

Ha még ma nem állunk ott, hol nyugoti szomszédaink részben igazán állnak, részben képzelik magukat, úgy a villámhárítóhoz hasonlítunk, mely tűzvésztől mentette meg az épületet, de meggyömbült a csapás sulya alatt.

Az utósó harmincz év megmutatta, hogy a villámhárító újra kiegyenesült s bár nem a jegenye sudar egyenességével áll még, rövid évek multával nem lesz, ki méltányosan szemünkre vesse hátramaradásunkat.

Ha hátra vagyunk sokban s ha egyben másban csakugyan az idegen elfogadásához kell folyamodnunk, ez nem a nyugattól vett kölcsönnek tekintendő, hanem méltányos és nem túlságos kamata azon vértőkének, melyet nyugat védelmében öntöttek apáink.

Borzas eszü bölcsünk kissé a világpolgárságba is

kotynyeleskedik, még pedig a nemzeti egyéniség eszméjének teljes elejtésével.

„Az emberiség eszméje — ugymond — inkább a fölvilágosodásé, a magasb műveltségé, a nemzetiiség inkább az ugynevezett barbarismusé.“

Egynéhány sorral alább „a végcél nem lehet más, mint az összes emberiségnek — nemzeti szellemeik (az emberiségek nemzeti szellemei?) megtartása mellett — egy nagyszerű államrendszerbeni egyesülése.

Elteltekintve az összes emberiségnek adandó egységes államrendszer képtelen voltáról, mely különben hasonlít kissé a kör négyszögüsitésének, a levegőben röpdülésnek, a világbanknak s egyéb ezekhez hasonló észficamodásoknak elméletéhez csak azt a kérdést kockáztatjuk, hogy, miután öt sorral fölebb a nemzetiiség eszméjét barbarismusnak nevezte, ugyanannyi sorral alább, mért akarja e barbarismus szellemét megtartani az egyetemes, nagyszerű államrendszerben?

Nemde fából vaskarika!

Hogy Arisztidesz agyában az amerikai szellem képviseli a valódi cultura szellemét s a haszon és célszerűség szempontja áll mindenek fölött, ha nem mondja is, szivesen elhiszszük neki.

Barnum hazája, a humbugok szülőföldre, a palástolatlan világcsalás tanyája, Amerika, hol a rabszolgaság ellen küzdő fél a rabszolgákat pénzért kiadja léleknyomoru zsarnokaiknak, míg viszont a rabszolgaságért véreket ontó déliek fölszabadítják előbb barommá aljasított embertársaikat, hogy, mint ebet gazdája, elleneikre uszítsák, az óriási követke-

zetlenségek eme bőven termő földe természetesen bámulatra ösztönzi Arisztideszt s mi az ő érdekében őszintén sajnáljuk, hogy nem polgára szabad Amerikának, hol a röpirat-humbug kétségtelenül jobban sikerülendett, mint a magyar táblabírák közt, kik ázsiai kényelemszeretetekkel azt az Arisztidesznek igen alkalmatlan tulajdont is egybekapcsolják, hogy itélni és gondolni szoktak.

Azt a híres szónokot, ki világhirűvé lett szép beszéde által, miért traktálja per mely, mint a grammatica szerint az állatokkal s egyéb lelketlen tárgyakkal szoktuk, voltaképen nem világos előttünk. Csak az a kérdés, nyelvtani tudatlanság vagy szándékos malitia adta-e eme szót tollába.

Mi nem kívánjuk Arisztideszszel, hogy az egyetemes nemzeti szellem megifjodjon; (megint egy kis iktelen ignorantia) eléggé ifjunak, eléggé életképességnek és erősnek tartjuk mi azt arra, hogy szembe szállhasson a jövő minden viharával.

IV.

Amiről Arisztidesz mélyen hallgat.

Arisztidesz teleirt vagy harmadfélszáz lapot guynyal, szidalommal, rágalommal; kutatta, fürkészte, ke-reste a hibát a bünt ott, hol nincsen; nem látta, és nem találta ott, hol kétségtelenül megvan annyira, hogy tagadni nem lehet, mert minden lépten, nyomon szemünkbe akad, mert legbensőbb, legdrágább, legszentebb érdekünkbe vág.

Nem az a mi bajunk, hogy magyar nadrágban járunk, hogy a corpus jurisra hivatkozunk, hogy vármegyereendszerünket föl nem adjuk, hogy ifjaink néha fölöntenek a garatra, hogy a tollal dolgozó emberiség közt is akad egyegy, ki a bort szivesebben isz-sza meg a viznél; az sem alapja, csak következménye bajainknak, hogy az európai legfinomabb műveltség színvonalán a vezért nem mi képezzük, a politikában az Arisztidesz óhajtotta előtáncos szerepet nem vihetjük s Garibaldival a kecskeméti tengeröblben nem komázhatunk.

Három főbaja van társadalmunknak, melyeken segítenünk kell és segíteni fogunk.

Ezek:

A hiányos nevelés.

A módunkat meghaladó fényezés.

Az irodalom ziláltsága.

Ezekről kelle vala szólnia Arisztidesznek s ha bölcsesége annyi, mennyit a közönség szemébe hított fővény mutatni akar, tanácscsal szolgálnia, mint lehessen egyet megszüntetni, mást pótolni, mást ismét javítani.

A nélkül, hogy az utóbbi, nem egyszerű nap-számosnak való, hanem valódi vezérszellemet megillető föladatba bocsátkoznánk, csupán egyes körülményeket akarnánk körvonalazni ezuttal, melyek bölcs Arisztidesz éber figyelmét ugylátszik elkerülték.

A hiányos nevelés, a jövedelemmel arányt nem tartó fényezés csirája minden korhelységnek, minden pazarlásnak, minden munkakerülésnek; amaz itt-ott tapasztalható léhaságnak, mely mától holnapra él a jelennek, nem gondolva sem az egyes, sem a nemzet jövőjével, kitüzött céljával, nemesebb hivatásával.

Tekintsünk körül a nagy társadalom hullámozó tengerén s nézzük, mint kezeli a nagy rész az élet legfontosabb ügyét, a nevelést minden osztályban.

A főrangú anyáról nem sokat kell szólanom; erről tudja minden ember, hogy eleget vél tenni szülői szent kötelességének, ha néhány ezer forintot ad a kereskedőnek a finom patyolat polyáért, melybe születendő gyermekét takarják; ha néhány forinttal többet ad a papnak, ki megkereszteli, mint a szegényebb sorsu adhat; ha minden huszonnégy órában egyszer szobájába hozatja gyermekét, s egy hideg csókot nyom az anyai tej után sóvárgóra, hogy aztán ismét huszonnégy órán keresztül a cselédség viselje gondját.

Mikor a nagyuri csemete beszélni kezd, már félórát is szabad anyja mellett töltenie, ha ugyan a mél-

tóságos mama a megelőző éjjelen tánczvizgalomban nem volt s az ezt követő bágyadtság nem akadályozza gyermeke látásában.

Későbbben a fiut nevelőre bizzák, a leány mellé nevelőnőt fogadnak s ezzel azt hiszik, elég van téve minden követelésnek.

Megtörténik, és ez nem érdem, hanem szerencse, hogy száz közül tiz főrangú anya becsületes nevelőre vagy nevelőnőre tesz szert s az így nevelt gyermek aztán ura lesz helyzetének, disze osztályának, példánya társai javának; de hány van a nevelők és nevelőnők közt, kik nem mondom, nem akarják, de nem képesek megoldani föladatukat!

A szülők ez irányban bírák nem lehetnek, mert magok is hasonló nevelésben részesülvén, gyermekeik oktatójának szellemi képességeiről, erkölcsi értékéről értelmi erejéről ítélelhozásra nem illetékesek.

Az urfi megtanul lovagolni, vívni, kocsikázni, táncolni, néhány külföldi nyelvet igen hiányosan beszélni s még hiányosabban írni, valami zeneszeren kezdetlegesen játszani, egy kissé rajzolni; valóban becses és alapos ismereteket, olyanokat, melyre majd a férfiu életirányát építse, a századiknál találunk.

A kisasszony még husz év előtt a francia nyelven kezdette, ez volt ugyszólván anyanyelve, a magyart csak későbbben tanulta meg a cselédektől; ma már egy kis engedményre tettünk szert ez irányban, most egyszerre tanulnak a főuri gyermekek franciául és magyarul.

A többire nézve, a kisasszony is egészen az urfi helyzetét osztja. Mindenre tanítják, mi nem lelki szükség. az ügyes bókolástól a krinolin avatott viseléseiig.

már 5—6 éves korában, és minden másra felületesen, semmire alaposan.

A szülők ellenőrködése a nevelés körül mindössze abból áll, hogy néha napján, nagy ritkán, ha a nevelő vagy nevelőnő a már mód nélkül rakoncátlankodó nagyuri csemetét nem épen keményen megfenyíti, a gyöngeszivű mama a gyermek előtt ennek ad igazat, minek aztán ismétlés esetében vagy az a következménye, hogy a lelkiismeretes nevelő távozik a háztól, vagy az, hogy a lelkiismeretlen megmarad, de azontúl nem meri megfenyíteni a gyermeket, nehogy a méltóságos mama mondjon föl neki.

Hogy mindez fájdalmas való, kivéve a dicsérettel kiveendőket, és pedig való nem csak a főrangúknál; hanem a vagyonosabb birtokos osztálynál is, bizonyítja a mindennapi élet.

Avagy vittük-e már csak annyira is, hogy az említett, fájdalom, nem feles számú kivételek levonásával, a főurak és vagyonosabb birtokosok ifjainál és hölgyeinél csak a haza történetének és földrajzának alapos ismeretével találkozunk, vagy hogy még szükségesebbet említsek, száz, az életbe lépő fiatal hazafi és honleány közt hány beszél és hány írja alaposan jól anyanyelvét?

Egyik nagy német neveléstanító azt állítja, hogy az, ki anyanyelvét helyesen írni és beszélni nem tudja, műveletlen s hogy az anyanyelv becses és szabatos ismerete azon legszélső válaszfal, mely a művelt nemzeteket a vadaktól megkülönbözteti.

A hiba bevállása soha sem szégyen, ha tulzás nélkül történik s megvan a jó szándék a javulásra; nem sértem meg tehát sem nemzetemet sem anyáinkat, ha kimondom, hogy van ország Európában, hol

a pincér és szobaleány alaposabban beszélnek és írják anyanyelvüket, mint nálunk sok főúr és előkelő nemes nagyra hivatott fia és leánya.

A középosztály általában véve jobban, gondosabban neveli gyermekét a főrangúknál.

Itt a végképen hanyag nevelés a, bár nem nagyon ritka kivételek közé tartozik.

Nem akarok szólni azon anyákról, ha ugyan így nevezhetők, kik a párisi szivtelen nők példájára idegen, alsóbbrendű, műveletlen emberekre bizzák gyermeküket egészen.

Az anyát gyermeke táplálásától csupán az orvosi tilalom menti fel, még pedig nem az olyatén tilalom, mely udvarias orvostól származik, mintegy paizsaul az anyai hanyagságnak, hanem az anya gyöngeségéből, erőtlenségéből vagy más valóban meglévő komolyabb akadályból eredő tilalom.

Még ez esetben is megtagadom a szülői szeretet teljesítésének nem is érdemét hanem kötelességét mindazon anyáktól, kik a helyett, hogy gyermekök táplálóját házukba véve, önmaguk örködnének éber szemmel fölötte, egészséges levegő álnok ürügye alatt falura küldik az ártatlan csecsemőt, hol aztán tiz eset közt kilencben szó sincs a kellő gondról, betegség esetében orvosi segélyről, hol a gyermek szenyben, piszokban fetreng és nem egyszer megtörténik, hogy mikorra az ilyen nő fölüdül az anyává létel gyöngeségéből, gyermeke halotti bizonyítványát adják kezébe.

Az ilyen nőtől megtagadom a női címet, mely ha a szó nemes értelmében vesszük, méltóság, szebb és értékesebb sok csillagkeresztes cimmél és méltóságnál.

Nagybritanniában s más néhány országban, hol

nem csupán költő, hanem munkás szerző is a nők legnagyobb része, hol a nap legtöbb óráját az irodában, a boltban, a gyárban tölti a családjára, menteni akarják a gyermekek kiadását, de ott is vonakodnak tőle a jók, korholja őket a közvélemény; mert minden nőnek van anyja, testvére vagy legalább szegényebb sorsu távol rokona, ki szívesen jön házába, hogy gyermekeinek gondját viselje s tartása semmivel sem kerül többre mint azon összeg, melyet az elkényeztetett falusi dajkák igényelnek.

Azok, kik gyermekeik eltávolításától tartózkodnak, azt hiszik, eleget tesznek kötelességöknek, ha a főurakat nem követve, hanem majmolva, egy kis zongorára, táncra, nagyon hiányos francia gagyogásra taníttatják leányaikat, hogy legyen belőle épen olyan léha, felületes, alapos ismeretekben szegény teremtés mint a nagy urak bársony pamlagon ülő hölgyeiből.

Hogy a középosztály férfiai általában véve több alapos ismerettel bírnak, annak kettő az oka.

Egyik, hogy az apa nem rendelkezik annyi jövedelemmel, hogy fia mellé külön nevelőt tartson, a nyilvános tanodától elvonja; másik, hogy nem hagyhatván százezreket örököseire, azon tudományokban oktatattja gyermekét, melyekkel, ha felnő, kenyerét szerezheti meg.

De a leányok, — hiszen majd csak akad valami jó férj, ki eltartja őket, nem igényelnek annyi gondot. Elég ha addig lebilincselhetik a férfi szívét, míg oltárhoz vezette őket, azontúl — legalább a nagyobb számu katolikusoknál — örökre hozzá van kötve s ha válnék is tőle, halálaig tartani köteles.

Nagyon nyílt bűnösnek kell lenni a nőnek, hogy e tehertől fölmentsék férjét törvényeink és biráink.

A legtöbb szerencsétlen házasságnak s ilyen van napjainkban fájdalom elég, a nő félszeg és hiányos nevelésében találjuk okát.

Nem elég, hogy a nő szép legyen, bájos és cifra szóbeszédben gazdag; ezek nem oly tulajdonok, melyek egy egész életre hozzá csatolják férje szívét, bizalmát.

Az sem elég, ha ájtatos és erényes, de amellett kedélyben, gyöngédségben, műveltségben szegény.

A rajongó szerelem kéjittas boldogsága, az a háttárt nem ismerő üdvözülés elmúlnak idővel mint a délibáb, s ha ennek helye pusztá marad, ha a nő nem képes a lelki műveltség szivárványával pótolni amaz eltűnt rajongást, kopárrá válik a frigy s ha föl nem bomlik is, terhes lánc marad mind két fél számára a sirig.

Nincsen nagyobb teher, keményebb csapás, kiállhatlanabb ostor a földön a gyöngédtelen nőnél. Ez megmérgezi a családélet zöldfáját, s mint a forró déli számum leperzseli róla a zöld lombot.

A gyöngédséget, a nők eme varázshatalmát, melynek ellenállni a föld legszilajabb, leghatalmasabb férfia nem képes, csak a szülői háznál, csak a gyöngéd anyától nyerheti a leány.

A családapát ezer baj bántja, ezer gond terheli; az önföntartás, a gyermekek nevelésének vezetése és költségei, egy más csapás szerencsétlenség, s midőn fáradtan, tikkadtan, ha nem is megtörve, meghajolva a családi tűzhelyhez siet, enyhet keresendő fájdalomra, s itt szemrehányó gyöngédtelen, néha durva, kiméletlen üres, léha divatbábot talál, ki vegye rossz néven neki, hogy elkeseredik és — a jók nem teszik — a házan kívül keres szórakozást.

A valódi nőkebel, kell hogy tenger legyen, fe-

nekén minden viszonyban és minden körülmény között néhány igazgyöngyöt találjon a férj, melylyel lelkét ékesitse, s mely szívének büszkesége legyen. A valódi nőkebel, kell hogy minden időben irt talmazzon, enyhítőt, gyógyítót a férj lelki sebeire.

Valóban becsülni, őszintén tisztelni, csak a szerelmében és családéletében boldog, gyöngéd nőt lehet; tisztelet és becsülés nélkül csak rajongás a szerelem, ideig óráig tartó mulékony káprázat.

És hol sajátítsa el a gyöngédséget a nő, ha anyjától nem látja, ha sok esetben az ellenkezőt tapasztalja szülői házánál, ki vegye rossz néven a növendék leánynak, ha olyannak képzele leendő férjét, milyennek atyját látja, nem gondolva meg, hogy a jó atya csak türelmét mutatja neki, haragját és fájdalmát eltitkolja előtte.

Mint állunk a népneveléssel, nem kell mondanom.

E téren a vád nem hazánkat illeti csupán, sőt ha van haladás az utóbbi évtizedekben, az érdemkorszor egyik szebb levele hazánké.

Itt is sok a hiba, tömérdek a hiány.

Két háromszáz gyermeket zsufolnak egy tanosztályba egy tanító keze alá, holott, hogy sikeresen működhessék, legfőlebb huszra, harmincre terjedhet figyelme.

A fölsőbb tanodákban kevesebb ugyan a növendékek száma, de mégis sokkal több a kellónél, s a tantárgyak sokfélesége, mig két három kiválólag nyilt eszű gyermeknek előnyére van, a nagy számot hátraveti, mert az emberi agyvelő sem bir meg többet, mint mennyi épen ráfér.

A kisedővodákat nem tekinthetem tulajdonképi

tanintézeteknek; mert ahol azok működnek, ott hahason helyett, veszttést hoznak.

Valódi kegyetlenség lenne azt az apró, falat gyermeket vidám, természetyszerű fejlődésétől megfosztanunk, betükkel, számokkal a tanulási kedvtől elijesztenünk.

Ahol a kis óvottakkal maga játszik és beszélget a tanító, ott rendén van minden.

Nálunk magyaroknál, kik a nagyobb részről szólva, még mindig tiszteljük a családéletet, s kiknél a gyermeknek az anyai szívtől elszakasztása még mindig szentségtörés, nem nagy keletre számíthatnak — legalább a művelt osztályoknál az óvodák.

Mint szükség, megjárják — mondja rólok egy porosz tudós — hasonlón a lelenházakhoz, de, hol szükség nélkül csupa egyleti vizsketegből alapítjuk őket, ott emberségből vétkezünk az emberség ellen, s oly kötelességektől mentjük föl a szülőket, melyeknek épen a teljesítésben rejlik legszebb édessége.

Kivánnám, hogy félre ne értessen azok által, kiknek javát oly igen ohajtom, midőn kivéve a kiveendőket, a nőnöveldekről sem mondhatok jobbat általánosságban, mint az óvodákról.

Annak, hogy a nőnöveldek nem felelnek meg, de rendkivüli szerencsét és a vezető jelességét kivéve, nem is felelhetnek meg azon hivatásnak, melyet lobogójokra irnak, ennek mondom, bizonyítékát adja a mindennapi tapasztalat.

Avagy a növeldekből előkerült leánykák jobbak, gyöngédebbek, okosabbak, műveltebbek-e azoknál, kiket a lelkileg művelt, szívben gyöngéd anya kebelén növelt egész a szárnyrakelésig?

Ne mondja senki, hogy nem lehet minden anya

nevelőnő, csak nem taníthatja zongorára, földrajzra, csillagászatra, történelemre, nyelvekre gyermekeit; maga sem tudja mindezeket.

Épen ebben látom anyáink nagy részének egyik főfogyatkozását; mert ha az anya mindabból, mit leánynának tudnia kell, mit sem ismer, hogyan fogja ellenőrizni a tanodát, a növeldét, a tanítónőt?

Hiszen, hogy valaminek helyes, vagy helytelen voltáról ítéletet mondhassunk, kell hogy ismerjük, s az olyan anya, ki maga nem tud helyesen magyarul írni, hogyan veszi majd észre leánya levelein, hogy három négy évi növeldői oktatás után még mindig több a hiba bennök, mint a sor.

Az olyan anya, kinek figyelme soha sem terjedt azon megyén túl, melyben férje táblabíró volt a régi jobb időkben, csudálkozhatik-e, sőt észreveszi-e leánya óriás tudatlanságát, ha mint egy ismerősünk vizsga alkalmával saját fülével hallá, azt találja állítani, hogy Hortobágy Debrecen vármegyében fekszik.

A növeldéket egyébiránt menteni lehetne azon megbocsáthatlan hanyagsággal, melyet anya és apa gyermekeik szellemi előképzése körül, nagyrésztben tanusítanak.

Vagy a gondolatlanság, vagy az elvakult szeretet a gyermek szépségét, előnyeit mindig rózsaszín szemüvegen nézi; menti a gyermek tunyaságát, ellenszegülését szépíti.

Tegyük szívünkre kezünket, vizsgáljuk meg az emberi boldogság és nyomor eme dobogó kettős forrását s meg kell vallanunk, hogy a szülők, különösen gyöngéd anyáink félannyi gondossággal nem ápolják a serdülő emberiség szellemi részét, mint mennyit a test jölétére fordítanak. A legfélénkebb

pontossággal mérik ki és adják sokszor a legegészebbeknek az anyagi tápot, még a rendelkezésre álló játékszernek nincsen száma, minő aztán a későbbi telhetetlenségnek elodázhatlan előzménye.

Kiváló gonddal őrzik meg a csemetét a fölhevüléstől és meghüléstől, még a vele társalgó gyermekek megválasztásánál csak a rang egyenlőségére tekintenek, a jóság vagy vásottság nem jön bírálat alá.

Midőn a kicsiny fiu vagy leány fájdalomról panaszkodik, nyakrafőre szaladnak orvos után, s a perceket olvassák türelmetlenül, még elérkezik; s ugyane szülők soha sem tanácskoznak gyermekök tanítójával vagy nevelőnéjével, midőn a szellemi betegség körjelei mutatkoznak.

Midőn intézetbe adja leányát az anya, nem ismereti meg a nevelőnőt hibáival, sőt ha szól is egyet-mást futólag ezekről, a fogyatkozásokat lehetőleg takargatja.

A másik baj, hogy bűnnek ne mondjuk, mely társadalmi életünket gyökerestől fölforgatta, mely a régi családélet boldog nyugalját körünkből száműzte, mely a közjólétet ugyszólván megrontotta, a határt nem ismerő fényűzés.

Sajnálattal kell itt a vad oroszlán részét a nőknek tulajdonitanunk.

Azt nem is említve, hogy már a pólyás gyermekben több a cicoma, a drága csipke, cifra szalag, értékes himzés, mint mennyi a kis világpolgárnak egyáltalán hasznos és szükséges; csak ott kezdjük futólagosan vázolni e bajt, hol már a gyermek lelkére befolyást gyakorol, hiuságát legyezgeti, a szegényekben öltözködők iránt némi kicsinylésre bírja, s a főnhéjazást megtermi szívében.

Nézzünk meg csak egy gyermekcsoportot, midőn az utcán akár nevelőnővel, akár cseléddel apró pávaseregként végig pompáznak.

A három, négy éves urfi sarkantus csizmában, tollas kalppal, fokossal kezében; a nem idősebb kisasszony a mamáéval aránylag vetélkedő krinolinban.

Figyelmezzünk kissé az apró bábukra, mint nézegetik magokat, mint tetszenek magoknak; ha szegegyebb sorsu gyermek halad el mellettök, ezer közül egynek jut eszébe, hogy sajnálkozzék rajta, mivel az övénel egyszerűbb öltözettel kell beérnie, a többi kilencszáz kilencvenkilenc lenézi a kis embertársat, s maga sem bir még öntudatával annak, hogy mi lelkében csirázik, az emberi érzések legfeketébbjeinek, a gőgnek magyából ered.

Mikor aztán a gyermekek hazaérnek, a legtöbb anya nem azt kérdi kisérőjöktől, jól és illedelmesen viselték-e magukat, velök találkozott ismerősöket üdvözölték-e, s az utcán nem vittek-e véghez valami rakoncátlanságot? Ez mellékes dolog.

Azt tudakolja inkább, ennek vagy annak az ismerőseinek gyermekei szintén a sétányon voltak-e, s ha igen, nem valának egy vagy két csokorral díszesebbek; egyáltalában a gyermekek tetszetek-e, föltüntek-e?

Hány ember kiáltott föl: Jaj, minő szép gyermek!

Hány állt meg, hogy a kedves kis babákat megcsókolja.

Hány sajnálkozott főnhangon, hogy neki ilyen gyermeke nincsen.

Ha aztán a cseléd erre a mama kedve szerént felel, és többnyire van bennök annyi ügyesség, hogy

ezt a valóság rovására is megteszik. még jutalmat kap a hazugságért.

Mikor azután a cicomához, s a nélkülözhetlen krinolinhoz szoktatott gyermekleány intézetbe, tanodába kerül, örökös lesz a vetélkedés a kedves ifju csemeték között nem arról, melyik figyel jobban a tanítónő szavára, melyik tanulja meg szorgalmasabban föladványát, melyik tesz nagyobb előmenetelt a nyelvekben, rajzolásban, zenében; hanem arról, kinek van több, szebb és drágább ruhája, kinek finomabbak csipkái, kinek szélesebb krinolinja, ki tud bájosabban lejteni a tánciskolában.

Nem akarjuk általánosságban állítani, de nem tulozunk, ha azt mondjuk, fordul elő nem egy eset, mikor ezek a korán érő apróságok arról is társalognak egymással, kit melyik gymnasialis urfi látott meg, ki melyikre kacsingatott, ki melyikkel táncolt.

Az intézetből kijövő, vagy a nevelőnőtől elváló leányka már most a világba lép.

Egész multjában azt látta, hogy anyja és barát-női sohasem dolgoznak hasznosat, célszerűt, jövedelmezőt; mindig piperézik magukat; öltözetök vásárlásánál sohasem a családapa jövedelmének mennyiségére, hanem mindig a divat, ezen millió fejü hydra szeszélyeire, követeléseire tekintenek.

A világba lépő kisasszony összes tudománya mi-ből áll?

A legjobb esetben tudna minden női kézimunkát, de egyhez sincsen kedve.

Az irodalmat nem csak nem ismeri, de vágyat sem érez, hogy megismerkedjék vele.

Megtanult egy vagy két művet a zongorán, vagy néhány dalt; de mivel nem ihletség, nem az a sziv-

ből buzgó jó kedv lelkesíti, csak szajkótudomány marad, mely sem a férjet szórakoztatni, sem a társaságot gyönyörködtetni nem képes.

Avagy mi oka, hogy férjezés után néhány hónappal csaknem minden nő abbahagyja a zenét? Sokan az anyai gondokat hozzák föl ürügyül. Egyiknél másiknál, hol példaul az anya házigondjait senki más nem viheti, megjárja a mentség, de mért van az, hogy a nem anyáknál is érintetlen butorrá válik a zongora, pihen a himzőkeret, üres marad a rajzpaper?

Azért, mert minden tudomány látszat volt, csupán productionora szánva, s miután a kiállítási idő letelet s a kiállított tárgy vevőre talált, letehetjük a cifra szőnyeget, mely oly sok fogyatkozást s annyi gyarlóságot takart.

E fényűzés, e munkátlanság oka leginkább a ritka házasságoknak.

Nem egy tisztos ős matronát hallottunk panaszkodni és az ő szempontjából méltán a férfiak azon léhasága ellen, hogy midőn hajadonokról van a szó, nem a szivnemesség, a lélek magasztossága, a báj, kecs s mindaz, mi a családélet valódi gyémántkoronáját képezi, az első kérdés, hanem a vagyonállás.

Menthetlen könnyelműség kétségenkívül, ha valaki szép vagyont vesz el, s a nőt csak ráadásul tekinti; de másrészt — nem a holdak ezreivel bíró gazdagokról van itt szó, sem a százezrekkel rendelkező tőkepénzesekről, hanem a középosztály ifjairól kik súlyos napi munkával szerzik meg, mit a család legelkerülhetlenebb szüksége igényel — kinek van joga csudálkozni, hogy egy 20—30 éves férfit, ki 6—800 ftnál többet szerezni nem képes — és hány ezren vannak ezek — a nők fényűzése elriaszt a házasságtól.

Ha van is leányka, ki első szerelme ábrándos rajongásával elmondja, egy kunyhó s ifjának édes szerelme boldogítani fogja örökre, nem kell-e meggondolnia az érettebb eszű férfinak, hogy az ábránd szép zománcát a mindennapi élet mindenkor lekoptatja s hogy a leányka ki fog vágyini a kunyhóból az emberek közé s hogy megállhasson közöttök, hogy a gunynak, a mellőztetésnek tárgya ne legyen, hasonlítja kell hozzájuk a külső megjelenésben legalább.

Mennyi elfojtott fájdalom, mennyi rejtett gyötrellem szülője ilyenkor a szegénység, s ez mindkettő kész megrontója, sirásója a családi boldogságnak.

A szegény férj száz eset közül kilencvenben töviskoronát tesz neje homlokára, a képzeletben ártatlanul szenvedett vértanuság töviskoronáját.

Külföldön, sok országban a vagyontalan nő jobban lépést tarthat a társadalommal, mert dolgozik, szerez, munkálkodik.

Sokan azt mondják nőink közül, a házgondviselés elég munkába kerül, felügyelet nélkül elpusztul a gazdaság s a megtartónak nem kevesebb az érdeme, mint a szerzőnek.

Való igaz ott, hol van mit megtartani; de most azon ezer meg ezer középosztályu emberről van szó, kik bizonyos meghatározott évdíjat szereznek munkájokkal, kik házzal, földdel, telekkel nem birnak, kiknek joguk van, hogy vagyontalan nőiktől munkát is követeljenek, takarékossgot is.

Három év előtt azon vettük észre magunkat, hogy a kürtőkalapnál sokkal szebben áll a kucsma, a frakknál jobban illik ránk az atilla, a bugyogót nadrággal, a cipőt sarkantyus csizmával illik fölcserelnünk.

Delnőinknek nagyon tetszett a változás.

Honleányi lelkök megértette a kor intő szavát; a coiffurek eltűntek; szép magyar főkötő, gyönyörű koronaszzerű párta foglalta el helyét; a magyar derék jobban kiemelte a termetet, a kötény a jobb időket élt ősanyákra emlékeztetett, a széllal bélelt mantillet a sokkal méltóságosabb mente követte.

Mind a hazában, mind a külföldön mindenkit bámulatra indított a szép magyar viselet.

Ma, csak három rövid év után — ismét nem átalánosán szólunk, kiveszszük a jók javát — sok urnő és leányka a lomtárba tette vállfűzőit, kötényeit, mentéit, főkötőit, pártáit.

Viselnek ezek helyett széles karimájú angol matrózkalapokat, meg olyan csónakféléket, melyeket csak vízre kellene bocsátani, hogy miniature hajórajnak nézze az ember; van rajtok olyan nagy gombos angol paletot, melyet a göthös lordok hordanak, ha igen sűrű köd száll London utcáira s a Cityben a gyapjuna-gykereskedők, mikor a börze órája után tekintenek: egy-egy szalmazsinóros zuávka is megakad magyar hölgyeink szép termetén; ez a divat a francia markotányosnőktől származik, kiknek utánzására semmi tekintetben sem lehetünk büszkék. Azután az az átlátzó, lenge, ugynevezett Garibaldi-ing, mely oly sokat mutat a szerénység és szemérem rovására.

Odajutottunk tehát, hogy három rövid év után a magyar szalmatüzet különben s évek óta gunyoló külföld méltán azt mondhatja szemüünkbe: A magyar viselet, legalább nőiteknek nem a honleányi lelkesedés, nem a hazaszeretet kötelelességszerű külnyilatkozványa volt, hanem divat, léha divat, mely az évszakkal, mint minden egyéb, változik.

Uraink e részben állhatatosabbak, mert habár találkozunk itt-ott egy-egy bugyogóval, melyet a kényelem ád gazdájára, legalább a deréktől fölfelé nem igen látunk francia viseletet.

Ez az engedékenység, nembánomság, önelhagyás más részről kosmopolitismust is szül.

Harmadik bajul az irodalom zilált, rendezetlen, csoportosulatlan állapotát jeleztük.

Ne mondja Arisztidesz, hogy el nem ismerjük azt, miben igaza van.

A hirhedt két röpirat néhány száz lapján egy igazságot olvastunk s ez az, hogy nálunk dicsérni szabad csupán mindent, a hibát megmondani, a valóban rosztat megróni nem.

Még ezt sem érthetjük egész általánosságban, úgy, mint Arisztidesz kivétel nélkül gondolja; de miután szálfa nem erdő s egy két fecske nem teszi nyárrá a telet, a legnagyobb részt igazat kell adnunk Arisztidesznek ebben az állításban.

Hogy ez állítást bizonyítsuk, példákkal kell szolgálunk; a példák gyűlöletesek és még sem menthetjük föl magunkat alóluk.

Dobsa Lajos egy izben egyik jó drámája mellett tört lándzsát Salamon ellen; e polemiában a csuka szükségét emlegette, hogy az apró halak fölfalásával a víz büzhödt volna muljék.

Meglehet nekünk is jut egy részecske a csuka szerepéből; de ez sem nem nehéz, sem nem veszedelmes. Az irodalmi tenger valódi szellemóriásai sokkal nagyobbak, semhogy a csuka akár hozzájok férjen, akár pajkosságból megmarja őket; az pedig, ha egy-egy borzas dürgincz vagy száraz keszeg akad

foga közé, nem teend kárt sem emberben, sem — másban.

Tisztán politikai lapunk egy sincsen: mindegyik szükségesnek tartja, miként a külföld journalistikájában, szépirodalmi, művészeti és ismeretterjesztő tárcával, továbbá egy, akár vegyes közleményeknek, akár újdonságoknak nevezett rovattal tenni érdekessé, változatossá a tartalmat.

Nagy kárára van irodalmunknak, hogy ezt az ugyszólván aesthetikaibb részt nem minden nagy lapnál vezeti olyan toll, mely ha nem egyébbel, legalább gyakorlottsággal és tapintattal dicsekedhetnék; nem egynél oly kezekben látjuk az irodalom és művészet fölött élet-halál ítéletet mondó tollat, melyek még a tanoda porát sem rázták le, vagy ha igen, ezt korábban tevék, mint rendszerint kellett vala.

Alig van nagy politikai lapunk, melyben az irodalom és művészet szellemi kezelésénél vezérelv volna kivethető; dicsérnek nyakra főre mindent és azt meg kell vallani, hogy a miért lelkesülünk. az aztán meg van dicsérve; ellenben az igazságnak bár higgadt, okadatolt kimondása vagy elmarad a sok mellétekintet, a sok ne bánts virág miatt, vagy ha találkozik, ki kimondani merészli, annak személyes bántalommal vagy épen kihívással felelnek.

Midőn mellétekintetekről szólunk, helyes fölfogását kérjük ítéletünknek. Tudtunkkal eddig a magyar ítézet terén eladó toll nem találkozott s szívesen hiszszük, ezentúl sem fog találkozni; de van aztán krisztusi türelem a burján megkimélésében, itt-ott személyes érdek is elég, mely a nembánomság fátylával takarja el azt, minek pellengérre állítása, kérelhetlen irtása, irgalmatlan ostorozása kötelesség volna.

Minden kertben van paraj, lapu, burján; de a jó kertész nem elégszik meg azzal, hogy szép virágait gondosan öntözi, véstől, vihartól óvja, irtania kell a gyomot is, nehogy elhatalmasodjék s a valóban nemes gyümölcsessel kedveskedő fától a nedvet elszívja. A hiba két részre oszlik.

Először az irodalom újabb jelenségeire kellő gondot nem fordítanak.

Másodszor, ha már a jót megdicsérik is imitt-amott, a rosztat hallgatással mellőzik, nem fontolva meg, hogy a nagy közönség minden érettsége mellett is az irodalmat, illetőleg az ítésetet tekinti delejtűnek oly művek és vállalatok pártolásában vagy elejtésében, melyeket nem ismervén, felőlök nem birhat kellő tájékozottsággal.

Hány száz magyar könyv jelenik meg évenként anélkül, hogy címénél egyebet olvasnánk nagy lapjaink hasábjain; hány zenemű lát napvilágot, melyet stereotyp türelemmel igtat rovatába az ujdonságíró; hány szép festmény fordul meg műtárlatunkban anélkül, hogy érdemleges, szakavatott toll írna ítéletet róla; hány jeles művész vesztegeti lelke egész erejét a deszkákon a nélkül, hogy csak egy jó szó is jutalmazná fáradozását.

Viszont mennyi lomot terem a szépirodalomnak, kivált beszélekben és versményekben, különösen gazdag földe; mennyi jól rosszul összetákoltt anthologia, mennyi compilátio (ezt talán magyarul cse nevének lehetne egyszer mindenkorra keresztelnünk) mennyi „Hozzá!“ mi sok H...hoz, J...hez, Y...hoz, című kebedagasztvány furakozik szépirodalmi lapjaink ingyenben megtöltött hasábjaira; mennyi mázolás, mennyi fazekas kezekre mutató szobor kerül

napvilágra; hányszor rontja el a színész a szerepet, vagy nagyon rossz vagy széles jó kedvében, s mindez anélkül, hogy egyszer is komoly, részrehajlatlan ítéletet olvasnánk nagy lapjainkban róla.

Az agyonhallgatás nem vezet célhoz; a szellemi téren úgy, mint az anyagin első szabály a tisztaság, mit csak úgy érünk el, ha nem fölötte kiméletesen bánunk a seprővel; inkább az kopjék, mint az igazság szenvedjen.

A hajlam, barátság, szivesség vezetik ama tollakat, melyek nálunk a legtöbb olvasóval bíró közlönyökben az irodalmi véleményt képviselik.

Az legveszedelmesebb ez eljárásban, hogy legkevesbé sem érzi hibásnak magát, ki lelkének sokszor nemesebb hajlamát követi, midőn barátjának használni akar.

Hiszen a barátság, szerelem s egyéb vonzalmak szebb virágai az ember lelkének, hogyan lehetne rossz a gyümölcs, mely rajtok terem?

Annyira önállóvá kevés vált, hogy a nyilvánosság színvonalán álló egyént megkülönböztesse attól, kit a magánéletben barátjának nevez.

Az ismerőst, ha csak egyszer volt is szerencsénk poharat koccintani vele valamelyik nyilvános vagy magánmultságban, vagy megdicsérendőnek véljük, vagy ha ez saját nevünk és izlésünk kockáztatása nélkül épen nem megyen, legalább hallgatunk fölöle.

Annyira még nem jutottunk, hogy akár az irodalomban, akár a művészetben, az egyént szorosan elvალaszszuk azon művészi tárgytól, mely fölött az elfogulatlan ítélet kimondása hivatásunk.

Csekély nézetünk szerint a könyv vagy cikk, melyet valaki ír, a kép, melyet valaki fest, az ének, me-

lyet valaki dalol, a szerep, melyet valaki előad, e szerzői vagy teremtői viszonyt leszámítva, semmi összeköttetésben nem állnak azon egyénnel, kitől származnak, s midőn Jágóról beszélünk, a dicséret vagy megrovás Tóth Józsefet nem mint magánembert illeti, hanem mint azon művészt, ki jól vagy rosszul fogta föl, kisebb vagy nagyobb művészi tökélyvel állította elénk a fondorkodót.

Nagyon mulatságos, ámbár a multság kissé keserítő, hogy olyan jelenségeket látunk irodalmunkban, melyek egyrészt szegénységi bizonyítványt képeznek az illetők képessége mellett, másrészt épen azért, mert lehetségesek, rontják az összes irodalom hitelét, tekintélyét.

Egy elég pergő nyelvvel rendelkező uri ember vidéki levelek írásával bajlódik néhány esztendőn keresztül; a szerkesztők nagyobbbrésze félreveti tudósításait, mert több fáradságukba kerülne a helyesírási hibák javítása, mint egy új cikk írása; az urfiról el lehet mondani minden tulzás nélkül, hogy komoly tanulmánynyal soha sem foglalkozott; nem hogy a külföld irodalmát ismerné, saját hazai remekiróinkat sem olvasta végig; bejön a fővárosba s bojtárnak szegődik valamelyik rozzant irodalmi jelenséghez; a szerkesztő távollétében kiadja saját arcképét s azt hiszi, most már író. Ez nem elég; fog valahol egy jámbor kiadót, előfizetést hirdet új lapra, szépirodalmira pedig s nincsen egyetlenegy lapja a széles magyar hazának, mely jóindulattal megmondja neki, hogy, valamint a csizmadia ár és kaptafa nélkül nem jó mestere, a szerkesztéshez is némi ismeretek, valamicske tudomány s egy kis irodalmi gyakorlat szükséges. Ő szerkeszt rendületlenül, míg végre a nagy

zajra összecsendült előfizetők bucsut vesznek a kapu-félfától; ekkor aztán a kiadó is bucsut vesz a vállalattól s ez egy másik, nem sokkal jobba olvad, kárpótlásnak nevezve az illetén szellemi csődöt.

Egy másik jól roszul bevégzett gymnasiumi tanulmány után egészen gyakorlati pályára lép; ez azonban, mert dologgal jár, nem felel meg hajlamainak; ott hagyja s fölcsap írónak. Tollat vesz egyik kezébe, a másikkal egy évtizedek előtt megjelent folyóiratot, ki ír belőle szóról szóra egy igen jóra való beszélyt, csak a szerző nevét cseréli ki a magáéval; beküldi egy fővárosi szerkesztőnek, ki szívesen fogadja az ingyen munkát, s csak valamelyik irodalom-ismerő egyéniség figyelmeztetésére üti meg csaknem a guta a nem ugyan elkövetett, de akaratlanul elősegített szellemi lopás miatt. Az urfit ez nem veszélyezi; nincsen nyugta mindaddig, míg lapra nem tesz szert, melyben aztán mindent talál a közönség, csak helyesírást nem, mit pedig mai napság már a gymnasium ötödik osztályában is méltán megvárunk a 14 éves tanonctól.

Egyik volt szépirodalmi lapunk szerkesztője úgy tett vállalatával, mint az írásban olvassuk: „Kissé láttok, kissé megint nem láttok.“ Megindította, időközben megszüntette; újra megindította, újra megszüntette az előfizető közönség nagy megbotránkozása, mely kezdi veszteni hitelét az irodalom soliditása iránt, ha még a jobb nevek tulajdonosai sem tartózkodnak ilyen eljárástól.

Ugyan e lap ötödik évi folyamának előfizetési fölhívásában többrendbeli pályadíjakat tűzött ki, 10 és 5—5 darab aranyból állókat; hogy pedig a jutalom elnyerése vonzóbb legyen, mindegyik aranyos ígéret-höz „női kézből eredt diszmunkát“ ígért.

Pályamű nem kevés érkezett, közlött is a szerkesztő belőlök, de íróik sem az aranyakat, sem a női kézből eredt diszmunkákat nem látták.

A közönséggel szemben a kárpótlási manoeuvre járta, ezen kárpótlás jelentése következő szavakkal léven fogalmazva: S így az évnegyedések is „ki van-nak elégitve.“ Annak meghatározása, ki van-nak elégitve vagy nem, nézetünk szerint nem a szerkesztőt, hanem épen az előfizetőket illette volna.

Ismét egy másik jó ur, támaszkodva a szerkesztők tájékoztatására a külföldi irodalomban, lefordítja Paul de Kock egyik francia beszélyét s mint eredetit, saját neve alatt küldi be.

Akad olyan is, kit megkérnek szépen, vigyen el néhány költeményt egyik vagy másik szerkesztőnek; el is viszi a jámbor, hanem azután saját nevét írja alá s a valódi azon csodálkozik legjobban, hogy épen azzal gondolt olyan nagyon egyet, kit az átadással megbizott.

Az sem szolgál emelésére irodalmunk tekintélyének, hogy itt-ott angolból, franciából magyarra fordított eredeti tárcacikkeket kell olvasnunk, valamint nem az, hogy politikai vezércikkeket olvasunk olyanféle kefekötőktől, kik a politikánál sokkal jobban értenek a harangöntéshez.

Mindezek megtörténnek a nélkül, hogy csak egy sornyi megrovás intené a közönséget, mely utóvégre is fáklyafénynek szeretné tekinteni az ítésetet, mely után indulhasson a tömkelegben.

Ez a dicsérési mánia, s ez a nagy tartozkodás a valóban rosznak megrovásától okozza azután a közönség tájékozatlan voltát.

Előáll más oldalról egy Arisztidesz, s hányaveti

modorával ledorongolja az összes irodalmat, nem ki-mélve meg a jeleseket, kiknek nem érdemes, hogy saruszíjját megoldja.

Neki ront a tudós társaságnak, s utcagyerkőc módjára, mindent mi alapos tudományhoz tartozik, vaskalapossággal bélyegez.

Az Arisztidesz által annyiszor emlegetett közel-múlt tiz évre visszatekintve, nem vitathatjuk el, hogy az általános pangás közepette nem egy művet mutat-hatunk föl, melyet büszkén vallhatunk Europa előtt magunkénak.

Csak a Hunyadiak korára vonjuk az olvasó figyelmét; e mű maga ha nem elég is, de szép vivmá-nyául tekinthető hallhatlan szerzőjének.

Szalay László és Horváth Mihály törté-
neti művei, az „Ujabb ismeretek tára“, Magyarország
művelődésének története s egyebek betöltöttek egy-
egy hézagot; de mindez kevés ott, hol a tudomány
szellemi épületének alig van még alapja lerakva.

A tudományos irodalom hátramaradásának az
utószó tiz évben is meg van mentsége.

Ha tekintetbe vesszük egy óriás törekvés meg-
hiusulásának utóhatását: azon nyomást, melyet az ak-
kori viszonyok minden hazafi lelkére gyakoroltak,
nem szabad csodálkoznunk sem azon, hogy a tudo-
mányos szakirodalom elhagyott szőlőhez volt hasonló,
melyben csak egy-egy tő kivételképen adott gyümöl-
csöt, sem azon, hogy a közönség nem igen sietett a
szüreteléssel.

A jégverte gazda feléje sem néz földeinek, nehogy
a pusztítás nyomainak látása könyeket csaljon sze-
mébe.

Nem feledte tán még senkisémet közülünk, sem a

közönség soraiban, hogy ama tiz éven keresztül a tudományok hivatott ápolójának, Akadémiánknak alig tengeni volt szabad s csak ez idő leteltével, sok küzdelem, nehéz harcok után lehetett ismét közgyűlésre hívni meg tagjait, hogy első föladatuk a hiányzó székek betöltése legyen.

Tisztán világotló, hófehér viaszszöveteknek kívánjuk tekinteni és tekintetni az irodalmat, mely után a közönség indulhasson félrevezettetés nélkül.

Ez így lesz azonnal, mihelyt a valóban jó és nemes általános pártolásra talál.

Szükséges, hogy a közönség jót rosztat egy csöbörbe ne vessen, néhány szomorú jelenségből az egész irodalmi testületet meg ne ítélje; egyes lomhák, nyeglék, a szó szoros értelmében semmi eredetit teremteni nem képes napszamosok láttára minden író a nagy lelkes tömeg áldozatfilléreim dözsoló, élösködő herének ne tartson; hanem adja meg a tiszteletet és elismerést annak, ki megérdemli, viszont vonja meg a pártolást és támogatást attól, kit nem tehetség, nem hivatás, nem kötelességérzet vezet a szellemi foglalkozásterén.

Ne feledje a nagy magyar közönség irodalmának fényes érdemeit, gondolja meg, hogy a lapok képezik a közvélemény azon vérereit, melyeknek lassu vagy sebes lüktetéséből következtetünk az egész test egészségi állapotára.

Egy futó pillantás a külföld irodalmi termékeire, s azok pártolására meggyőzheti a magyar közönséget a felől, hogy még ott 100,000-ével számlálják a jó lapok előfizetőit és jeles művek olvasóit, addig nálunk a 10,000 is olyan mesés szám, melyre csak elvétve és ábrándjaink rózsás pillanataiban gondolunk.

Nem mentség a közönségre a sok rossz, mit a jóval kezébe csempésznek; kifejezett célunk épen az, hogy a közönség a valóban jót, nemest, lélekemelőt, szellemművelőt felismerje, s érdeme szerint méltányolja, ellenben a rosszat, selejtest, értéktelent magától elutasítsa.

Befejezésül még azt, hogy midőn azon tiszteletre hivatkoztunk, s azon méltánylatot igényeltük, melylyel a magyar olvasó közönség irodalmának tartozik általában, nem Cicero beszélt „pro domo sua“; e sorok írója jól tudja és mélyen érzi, hogy még ma a téglave-tők szerény körében van helye, s az évek és érdemek hosszú sora szükséges arra, miszerint az építőmesterek megtisztelő tarsaságában az utósó állást is elfog-lalhassa.

A hiányos nevelés szüli mind a férfiaknál, mind a nőknél a fényűzést; az utóbbiak igaz, tulságosabban gyakorolják emezt, s nagyobb hijával vannak amannak, ám a felelőség terhe a szellemi fensőbbség alapján minden esetben a teremtés urainak vállára nehezül.

Nő teremti a családéletet; nő teszi édenné, vagy pokollá a családi tűzhelyt; az anya neveli jóvá vagy rosszá gyermekét.

A családapa gondjai közé tartozik, hogy az első benyomás a gyermek lelkére mind hazafiui, mind közerkölcszi szempontból a nemzet kitüzött jövőjének megfelelő legyen.

A gondatlan, lelkiismeretlen, példában és tettekben könnyelmű anyát saját gyermeke bünteti meg mindig. A közös édesanyát, a drága hont ezer meg ezer mostoha fiának és elvetemült leányának műve-

letlensége, kegyeletlensége és roszasága sujtolja anyi oldalról.

A nő, az anya bünhődik; a férfit közvetlenül is érzi gyermeke hiányos nevelésének sajnos következményeit; közvetve azonban országos államéleti szempontból, kell, hogy még súlyosabban nehezedjék rá a fiatal nemzedék ha nem általános, legalább nagyon elterjedt műveletlensége, szenvtelensége, részvétlensége, mállottsága, elpuhulása.

Néhány hét előtt egy rablógyilkost végeztek ki Győrben; a bitó alatt bucsúszavakat intézett a közönséghez; a többi közt ezeket mondá: „nőm fényüzése kényszerített a rablógyilkosságra.“

Nem minden ember erkölcsi érzete anyira gyöngye, hogy feleségének selyem viganója kedvéért két felebarátját megölje; de ezer és ezer azoknak száma, kik ha nem a bitó alatt, de az adósság végrehajtó dob mellett elmondhatják a győri szabóval: „nőm, leányaim oktalan fényüzése rontotta meg vagyonomat, tett koldussá engem s utódimat.“

Arisztidesz abban követi el a legnagyobb hibát, hogy a hiányos nevelést teljesen mellőzve, az általános fényüzés ragadó nyavalyáját nem is említve, a már felnőtt ivadék meglévő, és meg nem lévő hibáit ostromozta a nélkül, hogy a mentségre szükséges eszközök közé adná. A következmények ellen kel ki a nélkül, hogy az okokat vizsgálná, hogy az általános, gyökeres, szükséges fordulat forrására térne vissza, mely nem más, mint jól rendszerezett, nemzeti, s egyszersmind közműveltségi szempontból helyes nevelés megteremtése egyrésztől, más résztől a kártékony, magát a családi szent köteléket lazító, az er-

kölcsöt úgy, mint a vagyonosságot megrontó fényűzés elhagyása.

Hisszük és valljuk, hogy nem állunk a sülyedés tárpaei sziklájának a feneketlen mélységbe vezető előfokán; hisszük és valljuk, hogy nem vagyunk az általános elkorcsosulás végpontján; hisszük és valljuk, hogy nem indult romlásnak a hajdan nem csak karban és fegyverben, de szívben, lélekben, jellemben és erkölcsökben is erős magyar.

Van egy világitó tűzoszlopunk, mely a cél felé vezet tántorithatlanul.

E tűzoszlop a honszerelem és nemzeti becsület soha ki nem alvó vesta langja.

Arisztidesz második röpiratának 138-ik lapján azt mondja: ha önérzete hamis, inkább öltene szőr-csuhát, mint ősei drágaköves dolmányát, melyre még ezután kell érdemesítnie magát.

Nem tudjuk, és nem keressük, drágaköves dolmányban jártak-e Arisztidesz ősei, avagy a drágaköves dolmány viselése az érdemek közé sorozható-e egyáltalában; anyi bizonyos, hogy Arisztidesz önérzete ha bir ilyennel, határozottan hamis, s e szerint legjobban teszi, ha a megbánás hamvát hintve fejére, az említette szőr-csuhát magára ölti, és vezekel bűnbánva mindaddig, míg nemzetének meggondolatlanul sértett szellemét ki nem engesztelte.

Kivánunk Arisztidesznek több önismeretet, egészségesebb észjárást, jobb indulatot, alaposabb ismereteket, szerényebb hangot, és **jobb erkölcsöket!**

Dr. BALLAGI GÉZA.

